

**Západočeská univerzita v Plzni**

**Fakulta filozofická**

**Bakalářská práce**

**Doña Gracia Nasi Mendes**

**Marie Knapová**

Plzeň 2020

**Západočeská univerzita v Plzni**

**Fakulta filozofická**

Katedra blízkovýchodních studií

**Studijní program Mezinárodní teritoriální studia**

**Studijní obor Blízkovýchodní studia**

**Bakalářská práce**

**Doña Gracia Nasi Mendes**

**Marie Knapová**

*Vedoucí práce:*

Mgr. Věra Tydlitátová, Th.D.

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2020

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, a to s použitím odborné literatury a pramenů uvedených v seznamu, který je součástí bakalářské práce.

Plzeň, květen 2020

.....

podpis

## Obsah

<b>ÚVOD .....</b>	<b>1</b>
<b>1 DĚJINNÝ VÝVOJ ŠPANĚLSKA .....</b>	<b>3</b>
1.1 MUSLIMSKÉ ŠPANĚLSKO .....	3
1.2 ŽIDÉ V KŘESŤANSKÉM ŠPANĚLSKU .....	5
<b>2 ŠPANĚLSKÁ INKVIZICE.....</b>	<b>8</b>
2.1 ŽIDÉ V PORTUGALSKU.....	8
2.2 MARRANOS .....	9
<b>3 RODINA BENVENISTE-MENDES, DE LUNA-NASI .....</b>	<b>11</b>
3.1 DŮM MENDES .....	11
3.2 DE LUNA-NASI.....	12
<b>4 BEATRICE DE LUNA.....</b>	<b>13</b>
4.1 ANTVERPY .....	16
4.2 BENÁTKY A KONFLIKT SESTER .....	19
4.3 FERRARA.....	21
4.3.1 <i>Vrchol konfliktu</i> .....	24
4.4 KONSTANTINOPOL.....	26
4.4.1 <i>Incident v Anconě</i> .....	30
4.4.2 <i>Projekt Tiberiada</i> .....	32
<b>ZÁVĚR .....</b>	<b>36</b>
<b>SEZNAM LITERATURY A ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ .....</b>	<b>37</b>
<b>PŘÍLOHY .....</b>	<b>41</b>
<b>RESUMÉ.....</b>	<b>42</b>

## Úvod

Ústředním tématem této práce je osobnost Doňi Gracii Nasi/Mendes a její životní příběh poznamenaný a ovlivněný prostředím či kulturou renesanční doby. Její biografie mne zaujala, neboť se jedná o nepříliš známou a nedoceněnou osobnost středověké historie, ale také s ohledem na její prosazení ženského vlivu v tehdejší době. I přes předsudky okolí se z ní stala vlivná žena. Která měla ekonomický, politický, filantropický i kulturní dosah na velmi rozsáhlém území. Její snaha o znovu osídlení Svaté země židy může být považována za první, ale bohužel neúspěšnou iniciativu pro-sionistických myšlenek.

Jen pramálo si můžeme představit tlak a nároky společnosti či náboženství, ve kterém se narodila a vyrůstala. Její osobní identita zmítaná v křesťanském, židovském a ke konci života v muslimském světě měla jistě velký dopad na její sebeurčení a životní rozhodnutí. Samotná renesance přinesla mnoho změn a tragických let pro židovstvo v Evropě. Společenství, ze kterého vzešla Gracia, pochází z Iberského poloostrova, proto i počátek práce nastiňuje historii sefardské populace.

První dvě kratší kapitoly jsou věnovány právě historickému vývoji Sefardů pod muslimskou a křesťanskou nadvládou, a to do data jejich vyhnání a následné konverze a počátku útěku napříč Evropou. Následující kapitoly se chronologicky zabývají jednotlivými místy, kde Gracia žila a působila. Každé místo je představeno stručným historickým či politicky zaměřeným úvodem nastiňujícím poměry, do kterých Doña přišla. Samotný obsah podkapitol již vypovídá o aktivitách, rodinných záležitostech a dalších incidentech, které se zde udály.

Cílem práce je seznámit čtenáře s nábožensko-politickým vývojem Iberského poloostrova, který měl dopad na status a vývoj místního židovstva, a nastínit tragické události ovlivňující migraci a konverzi židů. Primárně se však práce zaměřuje na životní etapy Doňi Gracii a jejich rodinných příslušníků v různých městech a zemích, její obchodní i soukromé záležitosti, spory, vzdor vládcům, a hlavně aktivní oporu židům v boji proti inkvizici. Přestože je její synovec další významnou osobností, není v práci až tak vyzdvihován, neboť jemu samotnému by mohla být věnována práce obdobná.

Tato práce je jedinečná, neboť obsažené téma není dosud v českém jazyce v obecné, ani detailní publikaci zpracováno. Můj průzkum dostupných sekundárních zdrojů zahrnuje souhrn zajímavých informací z jejího života z pohledu různě zaměřených textů odkazujících se na královskou korespondenci, zprávy rabínů, diplomatů či historiků a dalších elektronických zdrojů v anglickém jazyce. Mými hlavními zdroji jsou dvě biografické publikace – knihy A. Brookové a C. Rotha. Nejsoučasnější knihu z roku 2017 od Aarona Nommaze, autora tureckého původu jsem bohužel neměla k dispozici. Určitě by přinesla další zajímavé poznatky.

# 1 Dějinný vývoj Španělska

Pro nastínění počátků a následného vývoje Španělska a inkvizice, která ovlivnila život rodiny Doňi Gracii a osudy španělských židů<sup>1</sup>, je nutno alespoň okrajově zmínit dějinnou situaci na Pyrenejském poloostrově.

## 1.1 Muslimské Španělsko

Od roku 711 bylo území původního vizigótského království až do počátku 13. století pod nadvládou syrských Arabů a severoafrických Berberů. Utvořila se zde Umajjovská říše zvaná Al-Andalus, která se vyvíjela z více etnických a národnostních prvků. To se výrazně odrazilo na jejím vědeckém a kulturním rozkvětu, který dospěl vrcholu v 10. století. Hlavním náboženstvím byl sice islám, ale do jisté míry tu panovala náboženská svoboda. Křesťané/mozarabové si zde udrželi samosprávu především v Seville, Toledu a Córdobě. Stejně tak se dařilo sefardským Židům spravovat svou obec situovanou především v Granadě, Luceně a Córdobě, kde se nacházela i talmudická škola.<sup>2</sup>

Židé vítali příchod islámu, který zrušil represe vizigótských králů, a úspěšně se etablovali ve světském životě, jako nikde v Evropě. Zastávali posty obchodníků, lékařů, vědců, diplomatů či finančních úředníků. Země se arabizovala a islamizovala, což vedlo k tomu, že mnoho obyvatel přijalo islám. Těm, kteří si ponechali svou víru, byla udělena náboženská daň (dhimmah).<sup>3</sup>

Antisemitismus, který sílil v západní a střední Evropě od první křížové výpravy, se prozatím do Španělska nerozšířil. Naopak, právě Iberský poloostrov poskytoval Židům poklidný domov a byl jimi nazýván jako území *Sefarad*, odkud vzešlo nejvíce úspěšných individualit z celé Diaspory.<sup>4</sup> Mezi výjimečné osobnosti, které se tady narodily, nebo zde působily, patřili například Chasdaj ibn Šaprut, Lubna z Córdoby, Jehuda Ha-levi, Jicchak Alfasi, Ja'akov ben Ašer, Moše ben Maimon, finančník a

---

<sup>1</sup> Žid/žid, podle národnostního/náboženského významu.

<sup>2</sup> TAUER, Felix. *Svět islámu*, str. 120-124.

<sup>3</sup> JIŘÍ CHALUPA. *Dějiny Španělska*, str. 74.

<sup>4</sup> Tamtéž, str. 149.

hlavní rabín Kastilie Abraham Senior.<sup>5</sup> Možnosti vzdělání a religiózní tolerance se staly motivací k velkému přílivu Židů do Andalusie. Andaluská kultura vzájemnou spoluprací prohlubovala zkoumání věd a antických poznatků, které byly zachráněny díky křesťansko-židovským překladům na toledské překladatelské škole.<sup>6</sup>

V severských oblastech se do 12. století utvořilo pět nezávislých křesťanských království Aragonské, Kastilské, Portugalské, Navarra a Leon. Svatá země nebyla jediným místem křížáckého působení, i zde byl neustálý střet muslimů s křesťany, kteří byli povzbuzováni křížáckými výpravami k tzv. znovudobytí – *Reconquista*.<sup>7</sup>

Reconquista byla z počátku méně úspěšná především díky nejednotnosti křesťanských království, která se spolu navzájem střetávala a udržovala nejisté příměří. Postupný úpadek Umajjovského chalífátu ve Španělsku zapříčinil rozdrobení území na muslimská knížectví (zaify/taify), která byla pod vládou různých dynastií. Například Abbádovci v Seville, Hammúdovci v Malaze a Algeciras, dále Zíríovci či Húdovci.

Dříve jednotné území tak bylo politickou nestabilitou oslabeno, čehož využili král Kastilie a Leonu Ferdinand I. a jeho syn Alfons VI. k rozšíření svého vlivu do maurských oblastí. Následné dobytí Toleda roku 1085 bylo výrazným ohrožením místních muslimů. Z tohoto důvodu požádali o pomoc severoafrické sousedy, kde bylo u moci nábožensko-politické hnutí Almorávidů v čele s Jusúfem ibn Tašfinem. Jejich intervence tvrdě zastavila křesťanskou expanzi v bitvě u Zalláky roku 1086. Španělsko se tak ocitlo na necelých sto let v rukou této dynastie, která nebyla již tak nábožensky vstřícná. Pro křesťany i židy nastalo těžké období. Především za Júsofova syna Alího, který prosazoval silný kulturní a náboženský puritanismus. Tolerance skončila a židé byli nuceni ke konverzi, a proto utíkali do Afriky nebo se uchýlovali do severních království. Zde byli křesťany přijati hlavně pro své hospodářské a obchodní vlivy. Zánik moci Almorávidů je také spojen s dalším berberským hnutím spojeným s Muhammadem ibn Túmartem. Jeho následovníci byli nazýváni *al-muwahhidún* (Almohádové).

---

<sup>5</sup> ROTH, Cecil. *The House of Nasi: Dona Gracia*, str. 3.

<sup>6</sup> JIŘÍ CHALUPA. *Dějiny Španělska*, str. 149.

<sup>7</sup> TAUER, Felix. *Svět islámu*, str. 125-129.



Almohádská sekta se zpočátku šířila v severní Africe, ale své dominance nad Almorávidy dosáhla až za velení Abdulmu'mina ibn Alího a jeho nástupců. Vrcholné území Almohádů zahrnovalo opět sjednocené muslimské državy na Pyreneji, území Maroka a na severoafrickém pobřeží dnešního Tuniska, Alžírsko a části Libye.<sup>8</sup>

Pronásledování nemuslimů bylo za vlády této dynastie ještě důraznější. Docházelo k dalším střetům se severem a od 30. let 13. století almohádský vliv a jejich bojovný zápal uvadal. Reconqista postupně dobyla hlavní andaluská centra – Córdoba (1236), Valencii (1238) a Seville (1248). Poslední baštou španělských muslimů byla Granada, kde se ujala moci nová dynastie, a to Nasrovci. Ti se zmocnili i dalších jižních pobřežních měst Malagy, Almerii, Algeciras. Své centrum zbudovali v Granadě, ve které vznikl unikátní palácový komplex La Alhambra. Po dalších 200 let se město stalo architektonickým skvostem a centrem ekonomicky prosperujícího státu. Dočasný klid Granady byl zajištěn vyplácením zlata křesťanům a jejich závislostí na dovozu zemědělských plodin. Postup reconqisty se během těchto let zastavil z důvodu ekonomických a vnitrostátních problémů v Kastilii i Aragonii, které zahrnovaly sociální konflikty, občanské války a nástupnickou krizi.<sup>9</sup>

S nástupem katolických králů Isabely Kastilské a Ferdinanda II. Aragonského se však situace změnila pro celý poloostrov. Granada byla dobyta roku 1492 a muslimský vliv byl vytlačen do Afriky. Reconqista byla dovršena a začalo těžké budování nového moderního celku. Sjednocení křesťanských území motivované právě náboženskou jednotností však přineslo velké změny pro náboženské menšiny.<sup>10</sup>

## 1.2 Židé v křesťanském Španělsku

Jak je již výše zmíněno, židovským obcím se s určitými přestávkami za muslimské nadvlády dařilo rozvíjet. Severní království, hlavně Kastilie a Aragonie, se ve 12. a 13. století snažila navázat na soužití s ostatními minoritami a profitovat z nich, přestože mezi nimi byly jisté společenské či kulturní bariéry. Zatímco v Evropě narůstal antisemitismus, zde se represe proti židům až tak neprojevovaly. Žili ve významnějších

<sup>8</sup> TAUER, Felix. *Svět islámu*, str. 150-156.

<sup>9</sup> JIŘÍ CHALUPA. *Dějiny Španělska*, str. 90, 109.

<sup>10</sup> QUESADA, Miguel Ángel Ladero. *Španělsko katolických králů*, str. 200-212.

městech a uplatňovali se v obdobných řemeslech a postech jako dříve. Dále odváděli daň z hlavy, která jim zaručovala ochranu koruny, a byli nazýváni královým pokladem. Další vývoj ve 14. století vše změnil.<sup>11</sup>

Kronikáři se zmiňují o temných časech. Pozdní středověk přinesl klimatické změny, což mělo drtivý dopad na zemědělství a vedlo k následnému hladomoru a ničivé vlně morové epidemie, která Evropu i Španělsko zasáhla v polovině 14. stol. To vše se silně odrazilo ve společnosti a v mocenských konfliktech, které vedly až k válkám mezi křesťany. V roce 1343 vypukl silný hladomor. Ten byl jen předzvěstí černé smrti, která o dva roky později zdecimovala téměř 2/3 obyvatelstva a ve vlnách se vracela až do roku 1400. Postupně gradující hospodářská a finanční krize extrémně rozdělila vrstvy společnosti a celková nespokojenost vedla k uchýlení se k víře a pověrám. Jako viníci neštěstí jsou označeni primárně židé, což nebylo nijak překvapující, neboť v Evropě již panoval silný antisemitismus a židé před ním prchali právě do Španělska. Obvinění z lichvy, rituálních vražd, trávení pitných zdrojů vody či vyvolávání epidemií se šířila prostým lidem a byla podporována dominikánskými a františkánskými kazateli, kteří toužili po reformě církve. Náboženská horlivost vedla k masovým násilným incidentům na židech vrcholících velkým pogromem roku 1391 v Seville. Zde byla vypleněna celá židovská čtvrť. Nenávist, násilí a dobrovolné i nucené křty se šířily celým Španělskem.<sup>12</sup>

Postupná protižidovská dogmata si našla svou oporu ve světské i církevní legislativě a vedla k dalším poplatkům a silné separaci. Od roku 1412 byla opakovaně vydávána různá nařízení zajišťující separaci židů i muslimů. Jednalo se o jejich soustředění do oddělených ulic, zákazy vykonávat určitá řemesla, mít označen oděv žlutým pruhem a nevykonávat funkci nadřazenou křesťanům. Některá nařízení se z počátku nedodržovala, ale v letech 1476 a 1480 již byla aktivně uplatněna a vedla k vytvoření ghett. V této době vynikli hlavně židovští konvertité, kteří si tak přestupem ke katolictví udrželi privilegia a vliv. Postoj panovníků nebyl etnický protižidovský, ale útočné pomluvy lidu nevyvraceli. Nedůvěra a závist se brzy otočila proti úspěšným konvertitům, kteří byli obviňováni z krypto-judaismu. Tedy z neupřímné konverze a

---

<sup>11</sup> QUESADA, Miguel Ángel Ladero. *Španělsko katolických králů*, str. 165.

<sup>12</sup> JIŘÍ CHALUPA. *Dějiny Španělska*, str. 144.

tajného provozování judaistických tradic. Tato obvinění se však dotýkala i vysoce postavených státních i církevních činitelů, jejichž konverze byla upřímná. Objevují se útoky na konvertity a pamflety vyostřující napětí předcházející nástupu Isabely I. na trůn roku 1474. Již o tři roky později byl královskému páru znám úpadek církve a nejednota společnosti, kterou chtěli opřít o katolickou víru. Vznikla tedy instituce, která měla prošetřit situaci všech nových konvertitů.<sup>13</sup>

---

<sup>13</sup> QUESADA, Miguel Ángel Ladero. *Španělsko katolických králů*, str. 175-181.

## 2 Španělská inkvizice

Španělská inkvizice byla utvořena podle vzoru středověkých inkvizičních předloh posvěcených roku 1478 Svatým stolcem v Římě, který si byl vědom pravomocí, které tak španělští králové získali. V jejich kompetenci bylo jmenování inkvizitorů a kontrola činnosti tribunálů. Hlavním cílem se stalo očistění křesťanské společnosti od odpadlíků a falešných křesťanů. Pravomoc inkvizice se tak vztahovala pouze na pokřtěné jedince v kastilsko-aragonském království.<sup>14</sup> Byli jmenováni inkvizitoři z řad dominikánů, z nichž proslul Tomáš de Torquemada, který byl 1483 jmenován generálním inkvizitorem. Tribunály započaly svou brutální činnost v pronásledování a noví křesťané se z nenávisti, závisti nebo strachu obviňovali navzájem. Hlavním tribunálem byla tzv. *Suprema*, v které zasedali hlavní inkvizitoři a král, nikoliv papež. Odsouzení inkvizicí zahrnovalo exkomunikaci, veřejné potupné tresty, žalář, zabavení majetku a v mnoha případech smrt upálením.<sup>15</sup>

Celou situaci ještě podporovala velká přítomnost židů, kteří si uchovali svou víru a měli tak dle domněnek špatný vliv na konvertity. S vítězstvím Reconqisty v Granadě došlo i k vyvrcholení celého židovského problému. Tzv. Alhamberský dekret sepsaný 31. 3. 1492 Torquemadou a oficiálně vyhlášen královským párem stanovil Židům dvě možnosti. Museli do stanovené lhůty čtyř měsíců opustit Španělsko bez majetného zlata a stříbra nebo přijmout křest. Počet vysídlených židů se odhaduje na 100 000 až 150 000.<sup>16</sup> Sefardští Židé putující do příznivějších končin s sebou nesli své unikátní kulturní zvyklosti. Především jazyk *Ladino*.<sup>17</sup>

### 2.1 Židé v Portugalsku

Nový příliv Židů do Portugalska, Itálie a dalších přilehlých oblastí vedl k postupnému rozšíření inkvizice a přijetí španělského dekretu. V Portugalsku pobývali Židé opět v královské přízni díky platbám za vstup do země. Zde jim bylo povoleno pobývat 8 měsíců, během nichž mohli opustit zemi nebo zaplatit vyšší daň a usídlit se

---

<sup>14</sup> CHALUPA, Jiří. *Inkvizice: stručné dějiny hanebnosti*, str. 48.

<sup>15</sup> GRIGULEVIČ, I. R. *Dějiny inkvizice*, str. 194-200.

<sup>16</sup> JIŘÍ CHALUPA. *Dějiny Španělska*, str. 176.

<sup>17</sup> WEINER, Rebecca. Judaism: Sephardim. *Jewish virtual library* [online].

na dobu neurčitou. I přes zákaz vývozu zlata a stříbra ze Španělska se bohatým rodinám povedlo převést svůj majetek skrze směnky nebo dohody se zahraničními obchodními kontakty.<sup>18</sup> Platili tedy společnou daň a stali se významnou součástí státní ekonomiky. Znovunabytý pocit bezpečí skončil v listopadu 1496, kdy bylo Portugalsko sňatkem spojeno se španělskou infantkou/princeznou. Byl přijat edikt o vyhnání židů i muslimů, kteří do 10 měsíců museli opustit zemi nebo se nechat pokřtít. Král Manuel I. Veliký si byl vědom židovského přínosu, proto zvyšoval psychologický nátlak na změnu víry skrze židovské děti. Ty ve věku 4–14 let měly být předloženy 19. března 1497 ke křtu a vychovávány jako křesťané v odloučení od rodičů. Mnoho jich tedy zvolilo konverzi či smrt. Asi 20 000 se jich shromáždilo v Lisabonu a čekalo na otevření přístavu a převoz do Afriky. Ten však zůstal záměrně uzavřen, a to až do vypršení lhůty vystěhování. Jen malé hrstce židů se podařilo odplout. Drtivá většina včetně prominentních židovských rodin vysídlených ze Španělska byla násilně pokřtěna. Museli pohřbít svá židovská jména a přijmout nová. V jádru však zůstali věrni své víře a přizpůsobili se novým podmínkám. Španěly i Portugalci byli nazýváni Marranos odvozením od slova znamenajícího „prase“.<sup>19</sup>

## 2.2 Marranos

Celé rodiny i jejich potomci byli po dlouhou dobu označováni jako marranos. Začlenili se do společnosti, která ještě nebyla sužována inkvizicí, jež by sledovala a prověřovala jejich věrnost katolické církvi. Není proto divu, že mnoho z nich dále skrytě v domácnostech praktikovalo judaismus po několik generací. Potomky marranos můžeme rozdělit do tří skupin. Prvními z nich jsou ti, kteří opustili veškeré náboženské i kulturní tradice a plně přijali své nové postavení a katolickou identitu. Mnoho z nich bylo aktivními pronásledovateli svých bývalých koreligionistů. Druhá skupina zahrnuje ty, kteří na veřejnosti proklamovali katolické vyznání, přesto však v soukromí předávali z generace na generaci víru svých otců. Žili tak dvojí život. Třetí skupina obsahuje zdaleka největší počet marranos. Jedná se o židy, kteří podlehlí nátlaku situace a

---

<sup>18</sup> BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 14.

<sup>19</sup> ROTH, Cecil. *The House of Nasi: Dona Gracia*, str. 7-9.

konvertovali, ale dál udržovali tradice v souladu s židovským zákonem. Většina z nich se po opuštění katolických zemí otevřeně vrátila k judaismu.<sup>20</sup>

Ve Španělsku způsobil dopad inkvizice vyhnání židů ze země, v Portugalsku byl postupný odpor veřejnosti vůči marranům ještě důraznější. Je známý další tragický den, a to masakr v Lisabonu 17. dubna roku 1506, kterému předcházelo rozšíření moru. Významné rodiny město z obav zavčas opustily. Byla zde však odhalena skupina conversos, kteří tajně slavili svátek Pesach. Několik jich bylo zatčeno a po několika dnech propuštěno. Tento trest však bouřlivý a hladem trpící lid neuspokojil a dominikánští kazatelé svými výstupy o kacířství podněcovali nenávist a vyburcovali katolíky k hromadnému násilí. Ne kvůli židovské víře, ale kvůli židovskému původu. Během 48 hodin bylo zabito na 2000 marranos. Král Manuel tento incident tvrdě odsoudil a potrestal. Naopak všem marranům byla udělena náboženská svoboda na 20 let.<sup>21</sup>

Napětí v Portugalsku vyústilo v pokusy zavedení inkvizice od roku 1536. Mimo jiné i jako reakce na známé mesiášské hnutí Davida Reubeniho. Noví křesťané byli pod těžkým dohledem a jakékoli demonstrace či projevy židovských tradic byly krajně nebezpečné. Velký detailní pohled se zaměřil na sociální vztahy a domácnosti cílových skupin.<sup>22</sup>

Židé, kteří ve skrytu svých domovů tajně udržovali své zvyky, většinou zvolili opět cestu útěku do zemí, kde nebyli pod takovým tlakem. Takovými centry byly Antverpy, Ferrara, Salonika nebo Benátky a papežská území. Ta mnohdy byla jen přestupní stanicí do Osmanské říše, která byla židům otevřena jako kdysi Španělsko. Dokonce v 17. století odpluli první portugalští židé až na americký kontinent.<sup>23</sup>

---

<sup>20</sup> JACOBS, Joseph - KAYSERLING, Meyer. Marrano. *Jewish encyklopedia.com* [online].

<sup>21</sup> Tamtéž.

<sup>22</sup> BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 43.

<sup>23</sup> WEINER, Rebecca. Portugal virtual Jewish history tour. *Jewish virtual library* [online].

### 3 Rodina Benveniste-Mendes, de Luna-Nasi

Obětmi násilné konverze roku 1497 byli zřejmě i členové starobylého rodu Benveniste, což byla jedna z nejstarších židovských prominentních rodin ve Španělsku. Jicchak Benveniste byl ve 12. století uznávaným lékařem aragonských králů a jeho další potomci zastávali vysoké úřednické posty a užívali jmenný přívlastek *Nasi*. Ten je v hebrejštině překládán jako „princ“ a vlastnilo ho více rodin ve vůdčích rolích židovské společnosti. Byli to například Josef Benveniste působící ve 14. století jako poradce Alfonze XI. Kastilského nebo Abraham Benveniste finančník v Aragonii v 15. století, který byl ctěným náboženským vůdcem s titulem vrchního rabína. Zemřel roku 1452 a zřejmě právě jeho bezprostřední potomek žijící ve Španělsku během pozdějších tragických událostí odjel se svými syny do Portugalska, kde přijal jméno Mendes. Jeho synové jsou nám známi pod křesťanskými jmény Francisco a Diogo Mendes. Je pravděpodobné, že rodina byla dobře situovaná hned od počátku svého pobytu v Portugalsku. Jako křesťanům jim byla udělena stejná vlastnická i obchodní práva.<sup>24</sup>

#### 3.1 Dům Mendes

Během zlatého věku portugalských dějin došlo k rozšíření námořních obchodních cest. Dříve využívaná trasa skrze Středozevní moře byla nahrazena břehy řeky Tagus/Tajo, která prochází přes Španělsko a Portugalsko do Atlantského oceánu. Všechno luxusní zboží jako koření, drahokamy a látky z Dálného východu se distribuovalo Evropou díky podnikatelům, kteří využili této příležitosti a dováželi tyto produkty na trhy severní Evropy.

Bratři Mendesové byli jedni z nich a do počátku 16. století si zajistili výsadní postavení v Lisabonu. Historici zmiňují Mendesův „bankovní dům“. Jejich firma zajišťovala prodej zboží ze zámoří a převody plateb za pomoci vystavených účtů, které chránily převoz drahých kovů. Je možné, že přijímali peníze do úschovy či pro lukrativní investice. Kromě těchto komerčních záležitostí zřejmě poskytovali i soukromé vládní půjčky. Svoje působení rozšířili i do dalších oblastí. Především do vlámských Antverp, které se staly centrem evropského obchodu, kam byla dovážena

---

<sup>24</sup> ROTH, Cecil. *The House of Nasi: Dona Gracia*, str. 10.

široká škála zboží z Východu benátskými, portugalskými i španělskými kupci. Pro obchodní značku Mendes bylo nemožné ignorovat tuto možnost zisků. Proto mladší z bratrů (Diogo) roku 1511 odjel a ujal se zde vedení a rozšíření pobočky. Do roku 1525 spadal pod jejich kontrolu trh především s pepřem a dalším kořením. Prodejní syndikát fungoval ve spojení s portugalským králem a jeho zisky dosahovaly až 120 000 dukátů ročně, čímž se vytvořila jistá finanční závislost krále na této firmě. Konexe se díky mezinárodním agentům rozrostly do dalších metropolí a tvořily významnou část ekonomiky severní Evropy. Diogo byl velmi obratný ve finančních záležitostech a navázal spolupráci s rodinou Fuggerů z Augsburgu, díky nimž dosáhl spojení s Habsburky. Z Florencie byl do Antverp pod jeho správu převeden i značný kapitál anglické pokladny Jindřicha VIII. Disponoval tedy prostředky okolo 300 000 až 400 000 florintů.<sup>25</sup>

### 3.2 De Luna-Nasi

Jak už bylo uvedeno výše, titul *Nasi* vlastnilo více rodin ctěných v židovském společenství. Ve starověku byla tato osoba členem rady Sanhedrinu. Ve středověku nacházíme mnoho osobností s tímto jménem ve Španělsku, Francii a dalších oblastech Pyrenejí a Balkánu. V pozdějším spojení s ním je vázána i Beatrice de Luna. Její rodina stejně jako mnoho dalších utekla ze Španělska a uchýlila se do Lisabonu, kde byla násilně pokřtěna v důsledku již zmíněných událostí a přijala tehdy známé jméno de Luna. Jejich dřívější jméno neznáme.<sup>26</sup> Mezi soujmenovce můžeme uvést Alvara de Luna, jednoho z předních ministrů krále Kastilie v letech 1419–1454.<sup>27</sup>

---

<sup>25</sup> ROTH, Cecil. *The House of Nasi: Dona Gracia*, str. 23.

<sup>26</sup> BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 22.

<sup>27</sup> KAYSERLING, Meyer. Alvaro de Luna. *Jewish encyclopedia.com* [online].



## 4 Beatrice de Luna

O dřívější historii rodiny stejně jako o dětství Beatrice není mnoho známo, ale některé informace mohou být vyvozeny z tehdejší výchovy dětí dobře situovaných rodin. Její matka Fillipa a otec Alvaro de Luna pocházeli zřejmě z Aragonie. Věnovali se obchodu se stříbrem, napojenému na obchodní cesty z Východu. Prvorozená dcera se jim narodila roku 1510, křtem získala jméno Beatrice. Měla však i židovské jméno, jímž byla v soukromí přezdívána, a to Gracia (hebrejský ekvivalent Hana). Jako dítě první generace konvertitů, kteří si tajně udržovali své tradice, byla také vychovávána chůvou z řad marranos. Ti byli najímáni do služeb zámožnějších rodin. Z pozdějšího působení Beatrice můžeme usoudit, že byla velmi bystrá a na svou dobu neobyčejně vzdělaná. Dostalo se jí důkladného vzdělání, neboť mnoho židovských žen pracovalo po boku svých mužů. Její studium probíhalo privátně opět s někým z blízkého okruhu rodiny a zahrnovalo i základní židovské vzdělání. Obratně ovládala španělštinu, portugalštinu i základy dalších jazyků, například latiny a francouzštiny. Opomenuty nemohly být základy matematiky, historie a politiky, jinak by později nebyla schopna vést bankovní společnost a hájit před soudy svůj majetek. Mimo jiné i tanec, hra na hudební nástroj či činnosti spojené s domácností a katolickou oddaností jí umožnily bezproblémově komunikovat v křesťanské společnosti svázané etiketou, zatímco těžké udržení si židovských tradic bylo ukryto za zavřenými dveřmi. Bezpochyby tedy byla vychována dle tradic typických pro dívku ve vyšším společenském postavení.

Měla celkem tři sourozence. Sestru Briandu, se kterou ji úzce pojila většina života. Bratra Ariese a sestru Giomar, která pravděpodobně zemřela v útlém věku. Bližší informace o nich nejsou známy.<sup>28</sup>

Skrytí židé spolu udržovali vztahy a často spojovali rodiny sňatky. Beatrice tak byla ve svých 18 letech provdána za Francisca Mendese, který kromě svého úspěšného byznysu působil jako rabín v lisabonské komunitě conversos. Je pravděpodobné, že měli dva svatební obřady. Soukromý, a hlavně utajený židovský obřad, po kterém následovala veřejná katolická slavnost. Několik let pár vedl život dvoj-religiózní identity, během kterých byla Beatrice začleňována do rodinného podniku. Mezi lety

---

<sup>28</sup> BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 30-37.

1534–1535 se jim narodila dcera Ana, která dostala židovské jméno Reyna a bylo jasné, že bude také výchovou vedena k uchování židovské tradice.<sup>29</sup>

Byla také podepsána manželská smlouva, která určovala ji a jejich dceru za dědičky společnosti. V těchto letech pomalu sílila i v Portugalsku nedůvěra vůči novým křesťanům, podnícená jejich laxností k dodržování křesťanských povinností. Mnoho krypto-židů tak volilo odchod ze země. K tomu jim byl velice nápomocný Dům Mendes, skrze který byl bezpečně převáděn jejich majetek i oni samotní, a to pod záštitou transakcí společnosti.<sup>30</sup>

Diogo Mendes řídící pobočku a burzu v Antverpách byl dokonce několikrát obviněn z judaismu, zřejmě pro svůj židovský původ nebo žárlivost obchodních odpůrců a jmení, které by mu bylo zkonfiskováno ve prospěch Habsburských vládců (císaře Svaté říše římské Karla V. a jeho sestry Marie Habsburské guvernérky nizozemských provincií). Poprvé se v roce 1531 zprostil obvinění odvoláním na císařský list dokazující jeho katolickou příkladnost. Podruhé v roce 1532 byl dokonce zatčen na několik měsíců za odhalený převoz conversos do Itálie a Osmanské říše. Důsledkem jeho zatčení bylo zmrazení finančních dispozic v Antverpách. To vyvolalo rychlou reakci vládců, jejichž financí se to týkalo. Byl to hlavně portugalský král Jan III. (poskytovatel monopolu s kořením) a anglický král Jindřich VIII. Diogo byl nakonec propuštěn pod kaucí 50 000 dukátů, mimo jiné úplatky Habsburkům. Jeho pověst však již byla poskvrněna a lodě psané na jeho jméno už nebylo prozíravé posílat do Lisabonu.<sup>31</sup>

Mezi lety 1531–1536 byl královými vyslanci v Římě pomalu iniciován vznik portugalské inkvizice. Finanční problémy přiměly krále pohlížet na velmi rychle zbohatlé conversos jako na majetek, který by přispěl do státní pokladny. Tato zámožná společnost již nemohla snadno opustit zemi a ani vyvážet svůj majetek mimo hranice. Proto bylo mnoho firemních aktiv přepisováno právě na Diogovo jméno. Ke zpomalení

---

<sup>29</sup> FEINBERG, Miriam P. - SHAPIRO, Miriam K. *Hear Her Voice: Twelve Jewish women Who Changed the World*, str. 22-23.

<sup>30</sup> ADELMAN, Howard Tzvi. The venetian identities of Beatrice and Brianda de Luna. *Nashim: A Journal of Jewish Women's Studies a Gender Issues*, str. 14 [online].

<sup>31</sup> LEONI, Aron di Leone. *The Hebrew Portuguese Nations in Antwerp and London at the Time of Charles V and Henry VIII: New Documents and Interpretations*, str. 19-20.

dalšího inkvizičního útlaku došlo díky Franciscově korespondenci s Vatikánem, ve které přislíbil pravidelné poplatky/úplatky získané od lisabonské elity conversos.<sup>32</sup> Ti dokonce sjednali smlouvu s Marcelem della Roverem biskupem Senigallie o úplatku papeži ve výši 30 000 dukátů, pokud by byla inkvizice zrušena úplně. Preventivně byla zaslána pouze část sumy z obav, že římské úřady se budou chtít vyhnout vyjednávání. To celou dohodu zdlouhavě ohrozilo a k zavedení inkvizičních soudů došlo 1539.<sup>33</sup>

Roku 1536 přišel první zlomový bod života Beatrice de Luna. Její manžel Francisco v Lisabonu umírá a svou závěti jí zanechává polovinu rodinného majetku. Druhou část podle závěti dědil jeho bratr Diogo. Z Beatrice se tak stává velice bohatá a stále mladá vdova, o kterou jeví zájem mnozí šlechtici se záľuskem na její majetek. Pro Beatrice to byl odrazový můstek k její autonomii. Byla více v centru dění a začala plně působit jako finančnice a dodavatelka zboží.<sup>34</sup> Vdovský stav chránil ji i majetek, který byl v řešení závěti. Ta však zpomalila finance dodávané králi. Ten nechtěl přijít o profity z nastalé situace a pokusil se ovlivnit budoucnost dědictví odkázaného potomkům. Portugalský vladař tedy vyjádřil jistý zájem o zaslání Any ke dvoru do společnosti královny, kde by byla vychovávána s veškerou noblesou. Přičemž král by měl poté pod kontrolou její případný sňatek a provizi s ním spojenou.<sup>35</sup> Neustálý tlak přinutil Beatrice tajně odjet z Portugalska a připojit se spolu s dcerou a mladší sestrou Briandou k Diogovi v Antverpách.<sup>36</sup> K její skupině se připojili i další členové rodiny, Bernardo Micas a Joao Micas, synovci později známí pod jménem Samuel Nasi a Josef Nasi. Ti se však záhy odpojili a započali své studium na univerzitě v Louvain. Cestu však nemohli uskutečnit přes Španělsko, proto zvolili zdlouhavou trasu přes Anglii. Bezpečně ji pomohl zprostředkovat Diogo skrze svého vlivného klienta Thomase Cromwella v Londýně. Uvedl důležitost diskrétnosti a bezpečnosti v době nastalého konfliktu mezi Anglií a Francií. Beatricina družina nejprve připlula do přístavního města Bristol, kde se také nacházela malá komunita marranos z Iberského poloostrova a dále pokračovala do Londýna a lodí do Antverp.<sup>37</sup>

---

<sup>32</sup> BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 69-73.

<sup>33</sup> ROTH, Cecil. *The House of Nasi: Dona Gracia*, str. 31.

<sup>34</sup> BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 83.

<sup>35</sup> JOHN, Ford J. D. M. *Letters of John III. King of Portugal, 1521-1557*, str. 314.

<sup>36</sup> ABRAMSON, Henry. *Who was Dona Gracia Nasi?* 39:40 minuta, [video, univerzitní přednáška], Lander Collegue of Arts and Sciences.

<sup>37</sup> BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 90.

## 4.1 Antverpy

Město prožívalo zlatý věk. Rozrůstal se počet obyvatel a rozloha celého města. Vlámko stejně jako další menší regiony Svaté říše římské byly císařem svěřeny pod vedení jeho sestry Marie Habsburské a měly značná autonomní privilegia. Během období, které tu strávila Beatrice, se město stalo centrem knihtisku a ke konci 16. století místem působení velkých umělců jako Pieter Bruegel starší, Peter Rubens, Albrecht Dürer či portugalský filosof Damaio de Gois. Středem architektury byly velkolepé renesanční paláce vybudované zahraničními kupci. Residence Dioga Mendese byla jednou z mnoha lukrativních sídel a sousedila s domem bankovních oponentů – Fuggerů. V dobách, kdy většina předních panovníků Evropy vedla válku s Osmany, byly zapotřebí obrovské dotace pro armádu a její vybavení. Hlavními finančními zdroji se staly právě smlouvy s obchodníky usazenými v Antverpách a Benátkách. Dohody se vázaly výlučně na královské osoby a nebyly dědičné, proto využívaly často k zástavě klenoty, pozemky a jiné cennosti. Využití směnek v této době již nebylo nic neobvyklého.<sup>38</sup>

Do rozběhnutého koloběhu antverpské Diogovy pobočky se roku 1536–37 zapojila Beatrice i se svým zděděným jménem a prozíravým úsudkem. Navázala s ním úzkou pracovní i osobní spolupráci, kterou později posílil manželský svazek Briandy s Diogem a narození jejich dcery Beatrice/Gracie La chica. I přes vlídnější přístup ke konvertitům si zde celá rodina zachovala katolickou identitu. V soukromí svého domu nadále praktikovali tradice z Portugalska. Postili se v dané dny, jedli speciálně zpracované maso, snažili se co nejméně pracovat o šabatě a občas se zúčastnili hromadné modlitby. Začali zde žít volněji než na poloostrově, přesto se občasné objevovali na mši, aby odvrátili podezření a pomluvy. Ty šířily informace o židovských čtvrtích a skrytých synagogách. Museli se tedy mít maximálně na pozoru. Jediná chyba by uvedla v nebezpečí celou rodinu a skupinu místních, kterým se snažili díky svému postavení pomoci. Na popud Beatrice i Dioga vznikla jakási podsít' agentů firmy, kteří působili v místech zastávek obchodních cest. Tito agenti často naváděli židovské uprchlíky na bezpečná místa a informovali je o hrozbách na jejich další cestě. Dodávali

---

<sup>38</sup> BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 102-110.

jim zásoby a předávali jim jejich majetek svěřený Domu Mendes k převozu za hranice. Jedním z těchto agentů byl například známý knihtiskař v Benátkách Daniel Bomberg.<sup>39</sup>

Dům rodiny se stal centrem pro uprchlíky. Veškerá opatrnost tak utvořila komunitu, v jejímž čele byl Diogo a Beatrice. Ta zde zřejmě značně trpěla neustálým předstíráním a touhou po otevřeném projevu k judaismu. Údajně velice zřídka chodila na mši a ke zpovědi, při které odmítala klečat a vyznat se z hříchů. Naplňovala ji zřejmě charitativní pomoc chudým společně s intenzivním úsilím osvobodit zatčené conversos na cestách do Osmanské říše. Diogo dokonce korespondenčně požádal papeže Pavla III. o privilegium pořádat bohoslužby a společenská setkání v jejich domě. Tato žádost zřejmě byla podána na Beatricin popud. Dokument z 22. 2. 1538 je stál jistě velkou sumu, ale zaručil jim soukromí a vedení židovských rituálů v semknuté komunitě krypto-židů.<sup>40</sup>

Inkviziční úřad byl v Nizozemsku zřízen okolo roku 1541. Posléze za nástupce Karla V., Filipa II. nastala mnohá omezení pro marrany v Antverpách i v dalších městech. Brány města byly častěji uzavřeny a příchozí conversos museli překonat mnoho překážek při vstupu či pobytu ve městě. V pozdějších letech se inkviziční zákony rozšířily plně i do celého Nizozemí.<sup>41</sup>

Diogo i Beatrice začali plánovat odchod rodiny na bezpečnější místo, kde by jejich obchod a nápomocné akce Židům nebyly ohroženy.<sup>42</sup> Celý plán však přerušila náhlá smrt Dioga v roce 1543. V souladu s poslední vůlí staršího z bratrů zůstala polovina majetku Beatrice. Diogo však odkázal do jejích rukou i správu a vedení nad jeho druhou částí ve jménu její neteře a sestry Briandy, které mělo náležet pouze věno. Toto rozhodnutí se jevílo jako jednoznačně nejmoudřejší k zachování celé společnosti a vedlo k hlubokým roztržkám mezi sestrami. Státníci vycítili opětovnou možnost získat jmění z rukou osamělé ženy. Na Dioga bylo vzneseno posmrtné obvinění z krypto-judaismu a jeho majetek opět obstavili. Beatrice však reagovala silnou obranou

---

<sup>39</sup> ROTH, Cecil. *The House of Nasi: Dona Gracia*, str. 28.

<sup>40</sup> BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 142-3.

<sup>41</sup> GOTTHEIL, Richard. Antwerp. *Jewish encyclopedia.com* [online].

<sup>42</sup> FEINBERG, Miriam P. - SHAPIRO, Miriam K. *Hear Her Voice: Twelve Jewish women Who Changed the World*, str. 25.

v podobě dokládání důkazů a svědků o Diogově ortodoxii.<sup>43</sup> U soudu zvítězila a podařilo se jí smluvit pro ni nevýhodnou půjčku Karlu V. ve výši 100 000 dukátů a 200 000 dukátů Marii, jejíž splacení trvalo téměř dva roky.

Do chodu firmy začala silně angažovat i synovce Joaa Micase (později Don Josef), který se věnoval zahraničním transakcím a vyjednáváním se soudy a dvorem. Mezi možnými adeptkami na sňatkových dohodách se opět objevila jména Any a maličké Beatrice. Vytrvalým nápadníkem, který neustále naléhal na císaře i jeho sestru Marii, byl levoboček aragonské linie Don Francisco d'Aragon. Došlo dokonce k osobnímu setkání regentky Marie a Beatrice, která do roku 1544 úspěšně odolávala pozvánkám i nátlaku královského dvora, zatímco organizovala odjezd rodiny do Benátek s co největším hmotným majetkem. Přesto se vyjádřila zamítavě k tomuto královskému návrhu. Celý hmotný majetek nebylo možné jednorázově převést, proto zde zůstal Joao, aby dohlédl na další převody a vykoupení zadržených conversos, jejichž příliv zesílil s intenzitou inkvizičních tribunálů v Portugalsku. Beatrice svůj odchod zakamuflovala lázeňským pobytem v Cáchách, které již dříve navštívila. Regentka Marie jí dokonce dala potřebná cestovní povolení s podmínkou příslibu jejího návratu. K němu už však nedošlo. Odvoz obrovského jmění velmi znejistil šlechtu, která urychleně obnovila dřívější obvinění z apostáze. Zanechaný antverpský majetek byl zabavován včetně nevybraných dluhů Domu Mendes. Ty se odklonily na korunu a o jejich navrácení intenzivně vyjednával Joao Micas.<sup>44</sup> Také další obvinění se snažil svým právnickým umem zažehnat obhajobou, že jsou nezákonná pro osoby s portugalským občanstvím a samotný majetek je především vlastnictvím mladých dědiček.<sup>45</sup> Další putování velké chráněné družiny lidí i zboží vedlo přes Brusel, Cáchy, Lyon, Milano a další města. V těch se shromažďovaly a vybíraly dlužné sumy ze směnek.<sup>46</sup> Tehdejší benátský ambasador odhadoval oběživo, se kterým Doña Beatrice odjela, na 600 000 dukátů.<sup>47</sup>

---

<sup>43</sup> BODIAN, Miriam. Doña Gracia Nasi. *Jewish women's archive* [online].

<sup>44</sup> BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 189.

<sup>45</sup> ROTH, Cecil. *The House of Nasi: Dona Gracia*, str. 40-45.

<sup>46</sup> BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 194.

<sup>47</sup> BROOK, Andree Aelion. A Jewish woman leader of the Renaissance. *European Judaism: A Journal for the New Europe*, str. 49 [online].

## 4.2 Benátky a konflikt sester

Poté co dosáhli vykoupení conversos a zajistili jejich opětovný chod obchodu podmíněný volným usazením v Nizozemsku, mohli koncem roku 1545 opustit Vlámko. Zanedlouho se objevili v Benátkách, ve městě, které stále aktivně podporovalo světový obchod, i ten s Osmany. Samotní Benátčané se nevyznačovali jako horliví katolíci, přesto nedůvěřovali židům ani novým křesťanům. Beatrice se již v roce 1543 podařilo získat ochranu od papeže Pavla III. zaručující bezpečnou cestu a usazení se v kterékoliv papežské zemi pro ni, její rodinu a dalších 30 osob. Dalším ochranným bodem bylo také zproštění veškerých obvinění a pronásledování z hereze či judaismu a získání stejných práv jako měli benátští obyvatelé.<sup>48</sup> I zde si sestry ponechaly svou katolickou identitu a usadily se mimo zdi přeplněného židovského Ghetta. Zvolily rezidenci v srdci města na břehu kanálu poblíž mincovny – Zecca. Zmínky poukazují na to, že obě začaly používat své dívčí příjmení de Luna. Zřejmě aby zabránily přílišné pozornosti, které neslo jméno Mendes.<sup>49</sup>

Benátčané je znali jako Signoru Doňu Lunu a Madonu Briandu.<sup>50</sup> Obě zaujala luxusní a elegantní dámská móda ze vzácných látek doplněná o vějíř, jemné rukavičky a kapesníček. Právě oděv zde definoval společenské postavení. Tento styl se také stal vlastním Beatrice, která se podle něj odívala i v dalších letech ve vzdálené Konstantinopoli, kde jí i jejím služebnicím byla udělena speciální výjimka samotným sultánem.

V Benátkách se naplno projeví odlišnosti vizí a charakter sester. Doña Beatrice se opět ujala role podnikatelky s touhou dále pomáhat conversos a po vyřízení potřebných záležitostí chtěla odjet do Osmanské říše. Činnost Domu Mendes se od smluv s vládci přeměrovala na všední obchod. Zatímco se majetek pomalu převážel na osmanské území, obchod se zaměřil na prodej cukru a koření. Přísné benátské zákony však neumožňovaly cizincům a nově příchozím podnikatelům využívat městské lodě. Beatrice tedy záměrně navázala spolupráci s předním benátským šlechticem

---

<sup>48</sup> LEONI, Aron di Leone - SALAMON, H. P. Mendes, Benveniste, de Luna, Micas, Nasci : The State of the Art (1532-1558). *The Jewish Quarterly Review*, str. 153 [online].

<sup>49</sup> ROTH, Cecil. *The House of Nasi: Dona Gracia*, str. 52.

<sup>50</sup> ADELMAN, Howard Tzvi. The venetian identities of Beatrice and Brianda de Luna. *Nashim: A Journal of Jewish Women's Studies a Gender Issues*, str. 15 [online].

Marco da Molina a jeho synem, jejichž jména využívala k posílání a přijímání zásilek zboží, čímž prozíravě obešla zákon. Zároveň tak zabezpečila náklad, který byl i v bezpečných vodách ohrožen křesťanskými piráty napadajícími lodě vezoucí židovský majetek. Určitě také navázala kontakty s židovskými obchodníky z Levanty, a to pro rozšíření vlastních lodních transakcí mezi Benátkami a Osmanskou říší. Schůzky s nimi ji musely zavést i do židovských částí města.<sup>51</sup> Levantští kupci nemuseli platit cla a byli v Benátkách velmi ctěni díky svému přínosu a spojení se sultánovým dvorem.<sup>52</sup>

Brianda však judaistické cítění a vizi opustit Evropu nesdílela. Po celý život pobývala ve stínu své sestry, na které se stala i plně finančně závislou, protože ta spravovala celý kapitál. Zřejmě byla zhýčkána životem ve vysoké společnosti a nechtěla opustit životem bující renesanční města. Obava ze ztráty jejího a dceřina dědictví sestřiným odchodem ji proto přiměla k zoufalému činu. Zradě, která se záhy otočila i proti ní samotné. Nejprve podala žádost o svěření pěstounství a finanční správy majetku její dcery do svých rukou. Celá situace velice zaujala benátskou vládu, která celý proces protahovala ve svůj prospěch, a zanedlouho se řízení ujmul Tribunál pro záležitosti cizinců. Celý majetek Mendes v Benátkách byl dočasně obstaven, včetně Briandina podílu. V Lyonu, kde pobočka vzkvétala, díky vládním půjčkám francouzskému králi, se tedy snažila získat alespoň nějaká aktiva, ale v důsledku počínajícího řízení byl majetek i zde zmražen.<sup>53</sup> Oficiální soud započal na podzim roku 1547. Brianda k posílení svých šancí u rozhodnutí soudu tvrdě obvinila svou sestru z krypto-judaismu a odhalila její plán odjezdu do Osmanské říše, kde by se navrátila k víře svých předků.

Hrozilo, že by se do celé záležitosti začlenila inkvizice, která se kvůli průlomu teologických tézí Martina Luthera rozšířila i do Říma a Benátek. Beatrice tak mohla být souzena právě inkvizicí a její majetek by byl zkonfiskován církví. Benátská elita tak před sebou měla těžké rozhodnutí. Nechtěli obohatit církev ani Osmany, se kterými udržovali po válce křehké diplomatické vztahy.<sup>54</sup>

---

<sup>51</sup> BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 210, 220.

<sup>52</sup> RAVID, Benjamin. The Legal Status of the Jewish Merchants of Venice, 1541-1638. *The Journal of Economic History*, str. 275-276 [online].

<sup>53</sup> ROTH, Cecil. *The House of Nasi: Dona Gracia*, str. 55-60.

<sup>54</sup> BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 230-233.



Beatrice i s dcerou byla zatčena, aby se zabránilo jejich odjezdu. Papežský legát dívku umístil do kláštera, kde se měla vzdělávat v křesťanském duchu. Doña však neměla v úmyslu ztratit dceru, majetek a ustoupit požadavkům Briandy. Tak jako kdysi v Portugalsku se rozhodla úplatky a svým vlivem získat čas k útěku.<sup>55</sup> Ke znejistění tribunálu oslovila osobu nanejvýš neočekávanou, a to sultánova dvorního lékaře a diplomata Moše Hamona, člena významné lékařské židovské rodiny původem z Granady. Objevila se informace, že je smluven sňatek Any s Hamonem, což byla pravděpodobně jen dohoda mezi oběma rodinami.<sup>56</sup> Nicméně zařídil, aby se o Beatrice a její situaci dozvěděl sultán Sulejman a jeho rádci. Zaujal je samozřejmě přínos, který by přinesla na *Zlatý roh*. Hamon byl poslán jako předvoj osmanského vyslance, který měl zajistit ve jménu sultána osvobození a doprovod Beatrice s rodinnými příslušníky do Konstantinopole. Podpora sultána jí pomohla vykoupit si svobodu, majetek a setkat se s dcerou. Nemohla však hned odjet bez vyřešení svárů v Benátkách a v Antverpách, které nadále v jejím jméně řešil Joao Micas. Nečekala, až bude opět zatčena, a s co největšími financemi odjela koncem roku 1548 do Ferrary, kde získala imunitu vévody Ercole II. d'Este a odkud nadále pokračoval sesterský spor.<sup>57</sup> V dubnu 1548 napsal papež Pavel III. dopis portugalskému nunciovi o pomoci vyslanci Beatrice de Luny k převozu tělesných pozůstatků jejích rodičů a manžela do Benátek, kde měly být pohřbeny. Jejich cílem však dle závěti Francisca Mendese i úmyslů Beatrice byla Svatá země.<sup>58</sup>

### 4.3 Ferrara

Svobodný městský stát nedaleko Benátek byl již po 300 let pod vládou rodu d'Este. Již roku 1493 se toto místo stalo útočištěm pro mnohé španělské a později i portugalské Židy. Sefardská komunita zde eskalovala a rovnocenně se začlenila do běžného i ekonomického života a průmyslu. Liberální smýšlení zdejších vládců podporovalo migrační politiku a rozvoj kultury a věd na místní univerzitě.<sup>59</sup> Zvláště

---

<sup>55</sup> BIRNBAUM, Marianna D. Jews Patronage in Sixteenth-century Ferrara. *Mediterranean Studies*, str. 136 [online].

<sup>56</sup> SHAW, Stanford J. *The Jews of the Ottoman Empire and the Turkish Republic*, str. 87.

<sup>57</sup> ROTH, Cecil. *The House of Nasi: Dona Gracia*, str. 62.

<sup>58</sup> LEONI, Aron di Leone - SALAMON, H. P. Mendes, Benveniste, de Luna, Micas, Nasci : The State of the Art (1532-1558). *The Jewish Quarterly Review*, str. 156 [online].

<sup>59</sup> JACOBS, Joseph - ELBOGEN, Ismar a SELIGSOHN, M. Ferrara. *Jewish encyclopedia.com* [online].

silný manželský pár Ercole II. a Renne de Valois následoval renesanční myšlenky s jejich dvorem heretiků a myslitelů nové doby. Rod d'Este měl již několik vůdčích odvážných ženských postav v minulosti, například Eleanoru Aragonskou a její dceru Isabelu či Lukrecii Borgiu. Doña Beatrice byla tedy velice vítaným hostem vévody, který jí chtěl poskytnout pohodlí a spokojenost, neboť s sebou přinesla nesčetné bohatství a kontakty tolik důležité pro místní obchod. Ihned jí byl nabídnut dvouletý pronájem nádherného paláce Palazzo Magnanini. Smlouva byla podepsána v lednu 1549 a nájemné předem zapláceno v hotovosti. Zaměstnance ve svém domě si Doña pečlivě vybírala a není překvapující, že se mezi nimi objevují hlavně portugalští uprchlíci, kterým dříve pomohla. Měla tak jejich vděk a hlavně loajalitu, zároveň tak udržovala svou znalost španělštiny i portugalštiny. Ve Ferrare se k ní připojili také dva nejdůvěryhodnější obchodní asistenti Guillaume Fernandes a Duarte Gomez, který jí byl k dispozici i jako osobní lékař. Oba byli součástí firmy již za života bratrů Mendes a nyní v jejím zájmu museli jednat. Mezitím došlo k rozhodnutí soudu v Benátkách ve prospěch Briandy. Její žádosti bylo vyhověno a získala správu nad jměním své dcery, které měla Doña Beatrice uložit v Benátkách. Brianda se také aktivně snažila zastavit odvoz majetku z Francie, kde ji zastupoval nedůvěryhodný Agostino Fencio. Ve víře ve svůj úspěch u dvora zde naopak obě sestry nařkl z krypto-judaismu a finance zde byly králem zabaveny. Potvrdily se tak obavy Dioga i Beatrice, že majetek v rukou Briandy by se rychle rozplynul, čemuž odpovídaly i značné ztráty způsobené jejím obviněním. Doña se snažila zachránit, co se dalo, ale muselo jí být jasné, že do Konstantinopole nebude moci odjet dříve, než splní požadavky soudu a záležitosti firmy. Snažila se opozdit příchod vyslance, aby vše dala do pořádku bez vlivu sultána.<sup>60</sup>

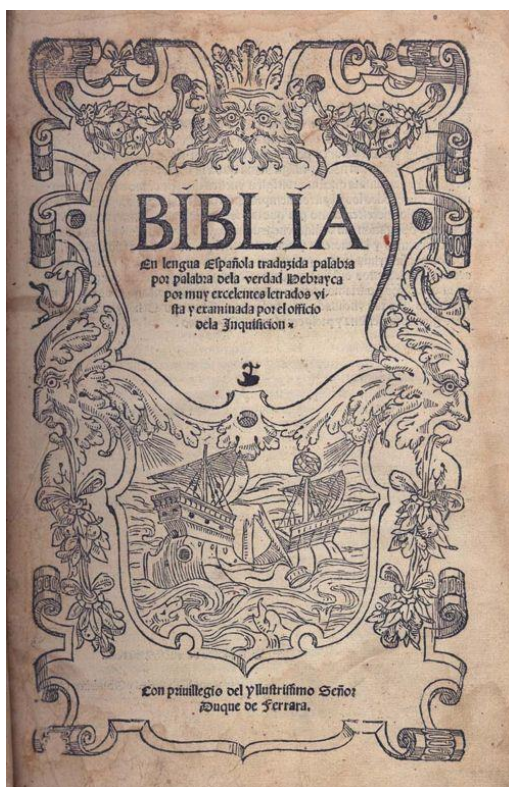
Brzy po příjezdu do Ferrary konečně odhodila masku křesťanky. Poté, co vyjedнала podmínky pobytu s vévodou, zaručující především náboženskou svobodu v praktikování judaismu pro celou rodinu, začala vystupovat pod židovským jménem Doña Gracia Nasi. Dokumenty zmiňují i zrušení této dohody, která umožňovala během 18 měsíců urovnat veškeré nezbytnosti a odjet i s celým majetkem zproštěným od cla. Gracia se svérázně začlenila do zdejší komunity a krom finančních akcí se věnovala charitě. Jejím možným vzorem zde mohla být Doña Benvenida, příbuzná známého

---

<sup>60</sup> BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 236-241.

filozofa a znalce svatého písma Jicchaka Abranela, která zde byla známa svou zbožností a charitativním duchem až do své smrti 1554.<sup>61</sup>

Právě přátelství s touto starší ženou zřejmě přivedlo Graciu k podpoře židovského vzdělání a literatury pro bývalé marrany, kteří neovládali latinu a hebrejštinu. Pod její záštitou tak vznikala díla ve španělsko-hebrejském jazyce *Ladino*.<sup>62</sup> Mezi nejvýznamnější patří tzv. *Ferrarská Bible* (Obrázek 1), která vyšla ve dvou verzích, křesťanské a židovské. Jedna je dedikována ferrarskému vévodovi a druhá Doňi Gracii. Obě verze byly prozkoumány úřadem Inkvizice a získaly „*on privilegio del ylustrissimo Señor Duque de Ferrara*“, (Privilegium nejznámějšího lorda vévody z Ferrary).<sup>63</sup>



Obrázek 1 – Úvodní strana Ferrarské bible,  
DR. JÖRN GÜNTHER

<sup>61</sup> BIRNBAUM, Marianna D. Jews Patronage in Sixteenth-century Ferrara. *Mediterranean Studies*, str. 137, 139 [online].

<sup>62</sup> FEINBERG, Miriam P. - SHAPIRO, Miriam K. *Hear Her Voice: Twelve Jewish women Who Changed the World*, str. 31.

<sup>63</sup> ROTH, Cecil. The Marrano Press at Ferrara , 1552-1555. *The Modern Language Review*, str. 309 [online].

O její překlad a vydání se zasloužil Abraham Usque ve spolupráci s Jom-tob Athiasem. Dalším unikátním dílem byla kniha Samuela Usque – *Útěcha k soužení Izraele*, v jejímž textu osvíceneckým způsobem vyzývá marranos k otevřenému návratu k judaismu a Doňi Gracii přikládá charakterní ctnosti starověkých hrdinek jako Miriam, Debora, Ester či Judit. Obě publikace byly uveřejněny těsně před nebo až po odjezdu Gracie z Itálie.<sup>64</sup>

#### 4.3.1 Vrchol konfliktu

Joao Micas se dočasně vrátil z Antverp a ihned začal řešit sesterský konflikt. V Benátkách podal odvolání k rozsudku tribunálu a požadoval uznání Diogovy závěti, ve které se jasně psalo o tom, že Gracia má být ve vedení společnosti Mendes a působit jako pěstounka jeho dcery. Stejná žádost byla zaslána i vévodovi Ercole II., který její práva uznal a Gracia se opět postavila do čela firmy. To postavilo Briandu do nejisté pozice, která ji donutila odjet i s dcerou do Ferrary, aby osobně jednala o celé věci s vévodou.<sup>65</sup> V době jejího příjezdu však vypukl mor a vévoda pozastavil příjem uprchlíků a většinu nových conversos dočasně vyhostil ze svých území. Samotná nákaza se šířila z německého území, kudy většina kupců a migrantů cestovala do bezpečné Ferrary. Jejich odchod byl ultimátní a mnoho z nich odplulo přes moře do Osmanské říše.<sup>66</sup>

Hlavní dostupné zdroje jsou z období nákazy nesouhlasné. Brooková zmiňuje, že rodina byla vévodou zdvořile varována a nedotklo se jí vyobcování portugalských marranů, naopak pomohla více než stovce z nich dostat se do přístavů Rimini a Ravenna. Roth naopak uvádí, že rodina opustila město a pod imunitou vévody se dočasně vrátila do Benátek a po zklidnění nákazy se vrátila do Ferrary.<sup>67</sup>

---

<sup>64</sup> BIRNBAUM, Marianna D. Jews Patronage in Sixteenth-century Ferrara. *Mediterranean Studies*, str. 138 [online].

<sup>65</sup> BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 245.

<sup>66</sup> BELL, Dean Phillip. *Plague in Early Modern World: A Documentary History*, kap. 5.5. *Jewish suffering in the exile*, s odkazem na USQUE, Samuel.

<sup>67</sup> ROTH, Cecil. *The House of Nasi: Dona Gracia*, str. 80.

BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 247.

Každopádně je jasné, že i v tuto dobu pokračovalo sjednávání dohody mezi sestrami. Po opadnutí vlny nákazy se Brianda odstěhovala do vlastní rezidence a naléhala na vévodu, aby jí dopomohl získat její část majetku. K jistému kompromisu nakonec Gracia svolila hlavně proto, aby mohla opět disponovat zahraničními pobočkami a také kvůli prodeji antverpské rezidence, do kterého Brianda negativně zasahovala. Uzavření konfliktu také značně urgoval vévoda Ercole II., zřejmě motivován finanční nabídkou Briandy. Smlouva mezi sestrami byla podepsána 4. června 1550, ale hned první komplikace k jejímu uplatnění vzešly od benátských úřadů, které odmítly uznat platnost dokumentu sepsaného mimo svou územní jurisdikci. Přesto se Brianda záhy formálně prohlásila za poručnici mladé Beatrice a odvolala své emisary, kteří znemožňovali práci Doňi Gracie.<sup>68</sup>

Podmínky samotné dohody byly obezřetné z obou stran. Brianda požadovala do 6 měsíců od jejího podepsání uložení 100 000 dukátů do benátské Zeccy a navrácení svého věna a dalších pozůstalostí po manželovi. Gracia neměla v úmyslu vložit do mincovny hotové peníze, které by Brianda využívala na úkor své dcery. Chtěla se v této věci zaručit nevyplacenými pohledávkami, které by zde dlužníci uložili i v případě její nepřítomnosti v Evropě. Proto byla ve smlouvě uvedena jména příslušných bankéřů z Florencie a Benátek. Vévoda dokonce projevil podporu Gracii dopisem Diane de Poitiers, ve kterém se snažil uvolnit zadržené finance ve Francii v důsledku sesterského konfliktu. Právě ona s Agostinem Fenciem byla odpovědná za dřívější konfiskaci. Podle následné korespondence z dubna 1551 žádosti vyhověla i díky úplatku 30 000 dukátů. Ještě téhož měsíce byla podepsána vyhláška o uvolnění financí Domu Mendes a splacení části francouzského dluhu z půjčky.<sup>69</sup>

Narůstající italská inkvizice zavdala Gracii pádný důvod konečně opustit Itálii. Znovu navázala kontakt s Moše Hamonem a smlouvala setkání s osmanským vyslancem v Benátkách, který ji, její družinu i s rodinnými příslušníky měl bezpečně doprovodit do Konstantinopole. Gracia přesídlila i s konvojem cenností zpět do Benátek a čekala příjezd vyslance. Brianda však Itálii opět odmítla opustit, aby se předešlo předchozímu rychlému útěku a odvozu majetku, byly obě ženy hlídány a drženy v domácím vězení až

---

<sup>68</sup> LEONI, Aron di Leone - SALAMON, H. P. Mendes, Benveniste, de Luna, Micas, Nasci : The State of the Art (1532-1558). *The Jewish Quarterly Review*, str. 157 [online].

<sup>69</sup> BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 257-258.

do léta 1552. Po příjezdu diplomata vše nabralo rychlý spád, neboť Benátky si nemohly dovolit ohrozit politiku s Osmany.<sup>70</sup> Ženy propustily, aktualizovala se smlouva z Ferrary zaznamenávající finanční síť domu Mendes. Gracia se zavázala do 8 měsíců uložit 100 000 dukátů do mincovny pro neteř a Briandě vyplatila věno ve výši 18 123 dukátů. Dále 15 000 dukátů jako výdaje za Beatrice do roku 1550, plus vyplácení 1500 dukátů ročně od podepsání smlouvy. Ve vedení společnosti nadále zůstává Gracia a na pole jednání v evropských zemích jsou jmenováni Joao Micas, Agostino Henriques a Duarte Gomes.<sup>71</sup>

Gracia s dcerou i družinou dalších marranos podstoupila zdoluhavou a opatrnou cestu přes centra Ancona, Ragusa, Salonika a začátkem roku 1553 se objevuje v Konstantinopoli.<sup>72</sup> Důležitá a velmi přínosná byla zastávka v přístavu Ragusa (dnešní Dubrovník), kde zřejmě kvůli zimnímu počasí jistý čas zůstala. I sem zasahovala obchodní síť agentů společnosti. Samotné město bylo od roku 1526 pod osmanskou nadvládou, ale za atributní platby sultánovi si udrželo vládní samosprávu. Gracii se zde podařilo sjednat velmi výhodný kontrakt na tranzit zboží z Itálie, který byl zproštěn cla. Také zde pronajala skladovací prostory, k dočasnému uložení svého majetku i prodejního zboží, jež bylo právně zajištěno proti konfiskaci jakéhokoliv druhu. Podobné dohody v budoucnu dosáhla i v městě Ancona a obě města jí zajistila nový chod obchodu z Osmanské říše.<sup>73</sup> Raguzská dohoda měla délku trvání 5 let a byla znovu prodloužena v roce 1557 a 1562. Díky ní mohli agenti firmy pobývat mimo židovské čtvrtě a místní vyslanci využívali jejich služeb k převádění remitací do zahraničí. Na oplátku bylo Gracii umožněno sponzorovat raguzský obchod s Itálií.<sup>74</sup>

#### 4.4 Konstantinopol

Osmansko-židovská spolupráce má dlouhou historii v rámci imigrace evropských židů na osmanská území. Její intenzivnější nárůst může být datován od druhé poloviny 15. století, kdy byla Mehmedem II. dobytá Konstantinopol (1453), kam se přesunulo

---

<sup>70</sup> BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 285.

<sup>71</sup> LEONI, Aron di Leone - SALAMON, H. P. Mendes, Benveniste, de Luna, Micas, Nasci : The State of the Art (1532-1558). *The Jewish Quarterly Review*, str. 158 [online].

<sup>72</sup> ROTH, Cecil. *The House of Nasi: Dona Gracia*, str. 85.

<sup>73</sup> BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 312.

<sup>74</sup> ROTH, Cecil. *The House of Nasi: Dona Gracia*, str. 114.

hlavní centrum Osmanské říše. V zájmu obnovy města, jeho znovu osídlení a vzkříšení ekonomiky bylo zapotřebí lidí s obchodním duchem, kterým židé oplývali. Sčítání lidu z roku 1455 naznačuje, že mnoho oblastí osídlili balkánští a anatólští židé, kteří nahradili dřívější benátské obchodníky. Dobyť Granady a vyhnání sefardských Židů 1492 ze Španělska masivně posílilo židovskou komunitu, která významně podpořila osmanskou státní ekonomiku. Hlavními centry sefardských komunit se stala města Edirne, Salonika, Avlona, Bursa a Konstantinopol. Utvořily se zde první uzavřené kongregace, které měly svou synagogu a soudní autonomii ve vnitřních záležitostech.<sup>75</sup> Židé tak získávali velmi privilegované posty. Stávali se uznávanými řemeslníky, právníky, lékaři, zlatníky, obchodníky či tlumočníky. Většinou provozovali řemesla, která jim byla zapovězena na křesťanském území. Zvláště marranos významně zasáhli do rozvoje osmanského bankovníctví, monopolizovali zde mincovnu a poskytovali půjčky. Do značné míry ovládali stávající ekonomický systém místo toho, aby zavedli nové merkantilistické vlivy z Evropy. Doña Gracia a její synovec Joao Micas jsou považováni za jedny z nejprominentnějších židovských osobností bankovníctví v 16. století v Osmanské říši.<sup>76</sup>

Mnoho informací o postavení a uspořádání místních židů v tomto období je popisováno v zápiscích cestovatele Hanse Dernschwama. Mimo jiné uvádí i velkolepý příjezd Gracii a povyk zdejších židů, kterým byla známa, a byli na její činnost náležitě hrdí. Začali ji titulovat *Seniora*, *La Señora*, či *Giveret*. Je zde i zmínka o převozu ostatků jejího manžela Francisca Mendese a jeho pohřbení v Jeruzalémě roku 1554. Celkově ji však popisuje jako nebezpečnou osobu, jež oklamala křesťanské monarchy. Přestože se veřejně navrátila k judaismu, nebydlela mezi židy a usadila se v exkluzivní části Galata do venkovského domu se zahradou, za který platila nájemné dukát/denně.<sup>77</sup> Hned od počátku navázala blízké vztahy s Vysokou portou (sultánovi poradci), které následovně prohluboval po svém příjezdu její synovec. I přes orientální prostředí si udržela své evropské zvyky, i domácnost vedla v podobném duchu jako v Lisabonu a Benátkách. Dostala speciální povolení od sultána, aby se ona i její služebníci mohli nadále odívat dle benátské módy, nikoliv podle běžných oděvů definujících židy, které

---

<sup>75</sup> LEVY, Avigdor. *Jews, Turks, Ottomans: a shared history, fifteenth through the twentieth century*, str. 5-7.

<sup>76</sup> SHAW, Stanford J. *The Jews of the Ottoman Empire and the Turkish Republic*, str. 87.

<sup>77</sup> MARCUS, R. Jacob. *The Jew in the Medieval world, a source book, 315-1791*, str. 470, 473.

se vyznačovaly žlutými turbany a dlouhými tunikami.<sup>78</sup> Mnoho židovských žen pracovalo u dvora ve službách a zájmech harémových žen, které neměly přílišný kontakt s vnějším okolím, proto jejich jménem prováděly finanční transakce, nákupy a jiné další služby. Jednou z nejznámějších současníc Doňi Gracii byla Ester Handali, obchodnice a mecenáška židovské obce v Konstantinopoli. Možná právě v její společnosti byla Gracia uvedena ke dvoru sultána Sulejmana I. Nádherného.<sup>79</sup>

Během následujícího roku ještě došlo k rodinnému incidentu v Benátkách. Brianda, která zde zůstala s dcerou, musela stejně jako její sestra dříve, odolávat nabídkám k sňatku mladé Beatrice. Aby se zabránilo spojení rodiny mimo židovské společenství, Joao s pomocí svého bratra Bernarda unesl Beatrice a ve Faenze si ji vzal za manželku. Záhy zde byli dopadeni, zadrženi a převezeni do Ravenny. Beatrice se navrátila k matce a bratry propustili. Joao požadoval vyjmutí věna od benátské vlády, která ale nechtěla vydat jmění ze svého území. Autority sňatek neuznaly a vydaly odměnu za dopadení obou pachatelů a následně jim byl zakázán vstup do Benátek.<sup>80</sup> Atmosféra v Evropě již nebyla pro bratry příhodná a Gracia vyslala do Ancony loď, která je měla převézt do Ragusy, odkud za ochranného doprovodu Janičářů dospěli do Konstantinopole. Oba otevřeně přijali judaismus a začali využívat jména, pod kterými jsou známi více - Don Josef Nasi (Joao), Don Samuel Nasi (Bernardo). Brianda s Beatrice setrvaly až do roku 1555 v Benátkách, kde byla prošetřována jejich křesťanská věrnost. Nakonec opět přesídlily s majetkem do Ferrary, kde i Beatrice otevřeně přijala svůj židovský původ i jméno Gracia Benveniste, zatímco její matka, zdá se jen neoficiálně využívala jméno Reyna.<sup>81</sup> Jejich odchodu z Benátek předcházela lehce nevýznamný soudní spor mezi sestrami, jehož předmětem bylo opět rodinné dědictví. Brianda s dovršením patnácti let mladé Beatrice chtěla vybrat její věno pod záminkou sňatku s některým z místních aristokratů. Gracia tomu zabránila svým prohlášením, že celý majetek Mendes je dle portugalského práva a manželské smlouvy jejím vlastnictvím a dědictvím její dcery. Finance tak zůstaly Briandě nedostupné. Rozpor byl přednesen k rabínskému soudu, který o věci diskutoval z dvou perspektiv – židovského

<sup>78</sup> RODRIGUES, da Silva Tavim. Jews in the diaspora with " Sepharad " in the mirror : ruptures , relations , and forms of identity : a theme examined through three cases. *Jewish History*, str. 178 [online].

<sup>79</sup> ROTH, Cecil. *The House of Nasi: Dona Gracia*, str. 105.

<sup>80</sup> ROSE, Constance H. New Information on the Life of Joseph Nasi Duke of Naxos : The Venetian Phase. *The Jewish Quarterly Review*, str. 339-341 [online].

<sup>81</sup> LEONI, Aron di Leone - SALAMON, H. P. Mendes, Benveniste, de Luna, Micas, Nasci : The State of the Art (1532-1558). *The Jewish Quarterly Review*, str. 161-163 [online].



i křesťanského práva, protože Francisco Mendes zemřel v Portugalsku jako konvertita, tudíž se dědictví mělo dělit podle zákonů této země. Naopak podle talmudického práva se věc obsahem Franciscovy závěti přikláněla na stranu Briandy. Do rozuzlení sporu se zapojili svými argumenty rabíni Josef Karo, Moše di Trani, Jošua Soncino a Samuel de Medina. Jejich rozhodnutí se primárně přiklánělo ke Gracii, zohledňujíc finance a úsilí, které musela obětovat k zachránění majetku v krizích způsobených Briandou. Tento spor tedy nezměnil nic na tom, že Gracia kontrolovala veškerá aktiva a Brianda nezískala více, než bylo smlouveno při odjezdu Gracie z Itálie.<sup>82</sup>

Podle zpráv obchodního agenta rodiny Fuggerů byl příjezd Josefa Nasiho stejně velkolepý jako ten Graciin o rok dříve. Přijal judaismus, a dokonce se nechal obřezat, což byla zřejmě jedna z podmínek, aby se mohl oženit se svou sestřenkou Reynou Benveniste, neboť křesťanský sňatek s Beatrice nebyl dle židovského zákoníku platný. Jejich tradiční svatba se konala v červnu 1554 a její oslavy trvaly po dva následující měsíce. Gracii bylo odepřeno mít vlastní svatbu dle zvyklostí a zřejmě právě proto dceru neprovdala dříve, než jí mohla dopřát bezpečnou velkolepou slavnost. Josef díky získanému věnu<sup>83</sup> a Graciině podpoře dosáhl výsadního politického postavení po boku Sulejmana I. a především jeho nástupce Selima II. Během dalších let pobytu v Osmanské říši se silně prohloubila jejich filantropická činnost, obnovil se obchod s Itálií a investice nově zahrnovaly i stavbu lodí. Sultánovi bylo poskytnuto několik půjček a Gracii zpřístupněna tříletá obnovitelná daňová koncese z dovozu a prodeje vína a jiného alkoholu v oblasti Konstantinopole, protože tento obchod byl pro muslimy zapovězen. Kontrakt byl sepsán na její jméno, což byla výsada, která se ženám mimo harém neudělovala.<sup>84</sup> Své bohatství a vliv využívala hlavně k charitativní pomoci svým koreligionistům, a to i mimo osmanské oblasti. Vykupovala židovské otroky, financovala nemocnice, synagogy, školy a zakládala nové. V Konstantinopoli zbudovala novou synagogu s ješivou známou pod krátkým názvem *Señora*. Plným názvem – *Akademie španělských exulantů, Dům Geveret Gracia Nasi*.<sup>85</sup> Ješiva úspěšně fungovala až do roku 1660, kdy byla zničena požárem. V Salonice založila synagogu *Livyat Hen* pro nově příchozí marrany, později známou jako synagoga *Jachia*, podle

<sup>82</sup> BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 367, 369-373.

<sup>83</sup> 300 000 dukátů byl hrubý odhad poloviny majetku Mendes.

<sup>84</sup> BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 328-333.

<sup>85</sup> FEINBERG, Miriam P. - SHAPIRO, Miriam K. *Hear Her Voice: Twelve Jewish women Who Changed the World*, str. 32.

jména zdejšího mecenáše Dona Solomona ibn Jachia. Další zdejší institucí byl midraš zabývající se rabínskou literaturou. Významnou osobností zde byl rabín Samuel de Medina. Patronka židovského učení, tak byla Gracia označovaná rabíny za svou podporu jejich studia.<sup>86</sup>

Přestože se v posledních několika letech života Gracii výrazně profiloval a rostl vliv jejího synovce, který se stal důležitou spojnici se sultánovým dvorem, ale i se zahraničím v oblastech, kde se nacházely velké komunity conversos stále ohrožené inkvizicí, nemůžeme v této práci opomenout dva z jejích hlavních počínů v zájmu židů, a to ekonomický bojkot obchodního přístavu Ancona roku 1556 a tzv. Projekt Tiberiada.<sup>87</sup>

#### 4.4.1 Incident v Anconě

Je nutné nastínit soudobou papežskou politiku vůči židovské populaci. Snaha církve o reformaci jako obranu proti herezi a osvíceneckým názorům si našla svou cestu skrze papeže Pavla IV. (G. P. Carafa), který znovu probudil starší formu inkvizičního tribunálu. Již za jeho funkce hlavního inkvizitora (1553) se mu podařilo prosadit veřejné pálení knih Talmudu v Římě, Benátkách i Ferrare a následnou cenzuru hebrejských knih. Intenzivnější zásah nastal s jeho nástupem k Svatému stolci (1555), kdy vydal bulu *Cum nimis absordum*, která zrušila dřívější židovská privilegia v Papežském státě, a naopak zřídila nová ghetta a restrikce proti židům a apostatům.<sup>88</sup>

Samotné město Ancona se nachází na východním pobřeží Itálie. Po mnoho let již bylo součástí Papežského území a několik papežů v něm i jiných městech uznávalo volnější privilegia židům. Současně zde žili křesťané, regulérní židé a velká komunita conversos složená převážně z Portugalců.<sup>89</sup> Tak jako v Benátkách i zde se otevřel přístav pro levantské obchodníky, kteří zde působili se souhlasem a pod dohledem Vysoké porty a na oplátku za výhodné celní podmínky soustředili převoz zboží do Itálie

---

<sup>86</sup> ROTH, Cecil. *The House of Nasi: Dona Gracia*, str. 126-130.

<sup>87</sup> BODIAN, Miriam. Doña Gracia Nasi. *Jewish women's archive* [online].

<sup>88</sup> STOW, Kenneth. The Papacy and the Jews : Catholic Reformation and Beyond. *Jewish History*, str. 263 [online].

<sup>89</sup> ABRAMSON, Henry. *Who was Dona Gracia Nasi?* 50:00 minuta, [video, univerzitní přednáška], Lander Collegue of Arts and Sciences.

převážně přes Anconu. Ve většině případů se jednalo o conversos, kteří se usadili v Osmanské říši, vrátili se k původní víře a znovu zde obnovili svůj byznys.<sup>90</sup> Papež vyslal roku 1556 do Ancony krutého komisaře, který uvěznil mnoho marranů, z nichž 24 bylo postupně popraveno a upáleno (1 žena a 23 mužů). Mnoho dalších vyděšeně uteklo do města Pesaro, kde jim ochranu poskytl urbinský vévoda Guidobaldo II. Za imunitu a odmítnutí papežovy výzvy k vydání uprchlíků požadoval bojkot a přenos levantského obchodu do svého přístavu, což mu bylo přislíbeno. Byl vyslán Juda Faraj, aby o celé situaci informoval osmanskou židovskou komunitu a podpořil jejich zapojení do bojkotu.<sup>91</sup> Zprávy o papežových akcích rychle dosáhly Konstantinopole a Gracia osobně před sultánem přednesla, jaké negace to přináší jeho říši, neboť mnoho zadržených pracovalo pod záštitou osmanských obchodníků, kterým byl zabaven veškerý majetek. Sultán zastavil pohyb papežských lodí ve svých vodách a zaslal diplomatický dopis do Říma s žádostí o propuštění všech osmanských subjektů a jejich vlastnictví pod hrozbou své intervence. List však dorazil až po první sérii poprav. Papež posléze opravdu propustil marrany, u kterých se prokázala vazba k sultánovi, ale Graciin obchodní agent Jacob Mosso byl jako odpadlík víry popraven. Návrh organizovaného embarga na anconský přístav se setkal s úspěchem téměř u všech osmanských komunit i s rabínskou podporou a byl schválen na dobu osmi měsíců. Gracia se chopila jeho vedení a její transporty se okamžitě přesunuly do Pesary. Ancona se brzy ocitla v bankrotní krizi s kupcím se zbožím ve skladech. Správci města zoufale obeznámili Řím s nečekanou situací, stejně tak anconští židé žádali osmanskou komunitu o ukončení pomsty, která postihla i je s obavou rozsáhlejších restrikcí papeže. I přes akceptování přesunu kotviště některé lodě přesto obrátily směr zpět k Anconě s vysvětlením, že Pesaro není vybaveno na masivní příjem lodí a zboží. Bojkot tedy slábl s pomalu znovuoživeným obchodem.<sup>92</sup>

Začala vznikat opozice proti původcům bojkotu z Pesara, kteří zřejmě nebyli do budoucna v tak krizové pozici jako ti v Anconě a dalších městech. Osmanské komunity ze Saloniky, Edirne, Bursy a Konstantinopole se po skončení lhůty bojkotu sešly k opětovnému projednání stavu. Mnoho obchodníků hlasitě odmítalo prodloužení bojkotu z důvodu velkých finančních ztrát, které nehodlali riskovat. Uprchlíci v Pesaru

---

<sup>90</sup> COOPERMAN, Bernard Dov. *In Iberia and Beyond: Hispanic Jews Between Cultures*, str. 302.

<sup>91</sup> CASTIGLIONE, Vittore. Ancona. *Jewish encyclopedia.com* [online].

<sup>92</sup> ROTH, Cecil. *The House of Nasi: Dona Gracia*, str. 149-159.

se s vědomím možného selhání slibu vévodovi obrátili na Gracii, která vždy vyznávala židovskou solidaritu a svým vlivem zasáhla rabíny, které sponzorovala. Ti zřejmě pod určitým tlakem souhlasili s pokračováním embarga. V čele opozice byl rabín Jošua Soncino zdůrazňující obavy dalekosáhlejších represí na židovstvo v papežských zemích. Nakonec se osmanské kongregace názorově rozdělily. Gracii podpořila kongregace Vyhnanců, Portugalců spolu s dvěma aškenázskými frakcemi a Římskou kongregací. Embargo sice bylo uznáno, ale prakticky uplatněno již nebylo. Jeho neúplná aplikace židovskými obchodníky by neměla dostatečný ekonomický zásah na město. Je tedy jasné, že hlavními zájmy levantských obchodníků byly nakonec jejich zisky, které byla Gracia ochotna dát v sázku s čistým svědomím snahy pomoci židům za mořem.<sup>93</sup>

Tato akce proti počínům inkvizice byla prvním jasným obranným vzdorem židů vůči církvi. Gracia prokázala svou odvahu i když prodloužení obchodní stagnace nakonec nedosáhla. Byla si vědoma ekonomického faktoru marranů a židů v křesťanských zemích a touto cestou doufala ve zlepšení jejich postavení.<sup>94</sup>

Během samotného incidentu umírá Brianda (Reyna) ve Ferrare a mladou Gracii Benveniste počátkem roku 1557 navštívil Samuel Nasi (Bernardo). Po roce drženého smutku je vévoda Ercole II. požádán o schválení jejich sňatku podle židovského zákona i s umožněním jejich odjezdu do Konstantinopole. Don Samuel mu poskytl půjčku 35 000 dukátů a díky tlaku osmanského dvora i Graciiny influence jim byl roku 1558 umožněn bezpečný průjezd přes Benátky.<sup>95</sup>

#### 4.4.2 Projekt Tiberiada

Na přelomu 60. let 16. století se objevují známky úsilí Gracie a Josefa o vytvoření samostatného židovského území ve Svaté zemi, kde by se znovu usadila židovská populace. Ve městě Safed se již pomalu tvořila komunita a centrum rabínského studia okolo rabína Josefa Kara. Přicházeli se sem usadit většinou odvážní uprchlíci z Iberského poloostrova, ale životní podmínky zde nebyly velmi příznivé. Starobylé

---

<sup>93</sup> SAPERSTEIN, Marc. Martyrs, Merchants and Rabbis : Jewish Communal Conflict as Reflected in the Responsa on the Boycott of Ancona. *Jewish Social Studies*, str. 221-226 [online].

<sup>94</sup> ROTH, Cecil. *The House of Nasi: Dona Gracia*, str. 174.

<sup>95</sup> LEONI, Aron di Leone - SALAMON, H. P. Mendes, Benveniste, de Luna, Micas, Nasci : The State of the Art (1532-1558). *The Jewish Quarterly Review*, str. 164-165 [online].

město Tiberias na tom bylo ještě hůře. Naprosto opuštěná a zpusťovaná krajina.<sup>96</sup> Právě toto místo nesoucí tolik židovské historie si Gracia vybrala. Skrze Josefa Nasiho oslovila sultána a požádala o pronájem tohoto města s přilehlými vesnicemi, aby jej zrenovovala a vytvořila bezpečné místo pro židy.<sup>97</sup> Jako daňová podnikatelka se zaručila Sulejmanovi vyplácet 1000 kusů zlata ročně. Gracia tedy může být považovaná za jakousi guvernérku této oblasti. Započala renovace se stavbou městských hradeb, které stojí dodnes.<sup>98</sup> Jejich financování plně uhradil sultán, zato další opravy a přívod horkých minerálních pramenů byl již v rukou Gracie, které by následně náležely zisky z vybraných daní města. Do budování hradeb byli zapojeni místní Arabové, kterým se myšlenka židovského města nezamlouvala. Objevuje se odvěký spor vládnoucí dodnes. Záminkou jejich odporu byla zmínka ve starém textu, jež předpovídala zánik arabské komunity po znovuvybudování Tiberiady. Vzpouře se od počátku snažil potlačit správce Damašku. Ochranná zeď byla dokončena roku 1564 s následnou rekonstrukcí centra města, kde byly nalezeny starověké památky. Úrodnou půdu osázeli ovocnými a morušovými stromy nezbytnými k výrobě přírodního hedvábí, které mělo město produkovat spolu s lázeňským a včelařským podnikem. Ohlas tohoto velkolepého projektu dospěl i do Evropy, odkud přijížděli podnikatelé s řemeslníky z utlačovaných židovských komunit. S rozrůstající populací se formovalo nádherné místo nově ohrožované intenzivnějšími záškodnickými atakami místních muslimů. Z tohoto důvodu byly pravidelně zavírány brány města. Doña Gracia sem zřejmě přesídlila a zbuodovala zde synagogy a ješivu vedenou Eleazarem ben Johaiem. Proti existenci židovské nezávislosti v Palestině se ohradili i františkáni z Jeruzaléma. Rozšiřovali provokativní lži o ambicích rodiny Nasi, korunovací Josefa Nasiho králem Židů, či jeho mileneckém vztahu s Gracií a jiných pomluv směřovaných i na již zesnulou Briandu.<sup>99</sup> Proti nim se písemně ohradil rabín Abraham Rodvigo z Ferrary, zmiňující, že Doña Reyna zde do své smrti žila pokorně podle Mojžíšových zákonů.<sup>100</sup> Tiberiada se na pár let stala kulturním i obchodním centrem vedeným Gracií, zatímco Josef se již významně

---

<sup>96</sup> BITTON, Yosef. Doña Gracia Mendes and a Jewish state in Tiberias (1558-1564). *eSefad.com* [online].

<sup>97</sup> BODIAN, Miriam. Doña Gracia Nasi. *Jewish women's archive* [online].

<sup>98</sup> BITTON, Yosef. Doña Gracia Mendes and a Jewish state in Tiberias (1558-1564). *eSefad.com* [online]

<sup>99</sup> BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 440-449.

<sup>100</sup> DAVID, Abraham. New Jewish sources on the History of the members of the Nasi-Mendes family in Italy and Constantinople. *Henoch*, str. 184-185 [online].

profiloval v politické sféře nového sultána Selima II. a následně byl jmenován Vévodou Naxu a Kykladských ostrovů.<sup>101</sup>

Tento projekt byl naplněným snem Gracii o bezpečném usazení v *Erec Israel* a znovu přiblížení k judaismu pro všechny exulanty. Bohužel tento pro-sionistický ideál selhal po smrti Doňi Gracii roku 1569 a znovu se zrodil až o staletí později vytvořením moderního státu Izrael.<sup>102</sup>

Přestože Gracia Nasi nebyla do 19. století patřičně historicky vyzdvihována jako jiné renesanční ženy, zanechala za sebou viditelnou stopu v židovské historii i v počínajícím zrodu feminismu. V knižním zdroji A. Brookové jsou uvedeny zajímavé teorie, proč byla vzpomínka na Gracii dlouho zapomenuta. Zmiňuje postavení žen, o kterých se v renesanční době příliš nepsalo. Zvláště v oboru obchodu, kde výsadní místo měli muži. Dále byla konvertitka, což v křesťanských i židovských kruzích neslo negativní dojem. Také po ní není zanecháno mnoho hmotných důkazů mimo literární skvosty, které financovala nebo ji zmiňují.<sup>103</sup>

Dnes nalezneme více studií zabývajících se její osobností a v samotném městě Tiberias je po ní pojmenována ulice a historický hotel s připojeným muzeem vybaveným podle doby života a stylu Doňi Gracii Nasi/Mendes. Její podoba je nám neznámá. Odvozuje se však od pamětní mince z Ferrary z roku 1558, kde je zobrazen profil její neterě Beatrice mladší (*Obrázek 2*). Na počest její památky byla tato podoba využita pro sérii poštovních známek v Izraeli (*Obrázek 3*).<sup>104</sup> Turistický developer Yaakov Amsalem, vedoucí společnosti se zmíněným hotelem a muzeem, dokonce uspořádal v roce 2010 španělsko-židovský festival na počest 500. narozenin Doňi Gracie.<sup>105</sup> Stejně tak byla ražena státní mince na její počest. (*Obrázek 4*).

Gracia zemřela ve svých 59 letech a byla pohřbena zřejmě po boku svého muže. Její odkaz je však přítomen v zemích, kde žila.

---

<sup>101</sup> SHAW, Stanford J. *The Jews of the Ottoman Empire and the Turkish Republic*, str. 89.

<sup>102</sup> FEINBERG, Miriam P. - SHAPIRO, Miriam K. *Hear Her Voice: Twelve Jewish women Who Changed the World*, str. 33.

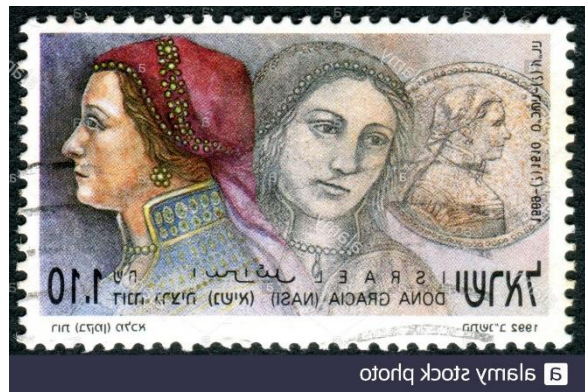
<sup>103</sup> BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings*, str. 470-471.

<sup>104</sup> AISENBERG, Lydia. Tiberias's tribute to Dona Gracia. *The Jerusalem Post* [online].

<sup>105</sup> SEGEV, Tom. Portrait of the Lady. *Haaretz* [online].



Obrázek 2 - Mince z Ferrary z roku 1858, Jewish-American Hall of fame



Obrázek 3 - Izraelská poštovní známka z roku 1991-2, Israel Philately Federation



Obrázek 4 - Státní mince k 500. výročí Doňi Gracii, The Holy Land Mint

## Závěr

Tato bakalářská práce je zaměřena na dokumentaci života Doňi Gracii Nasi/Mendes a jejího úzkého rodinného kruhu v souvislostech světového obchodu a vzdoru proti španělské, portugalské i papežské inkvizici. Popisuje také osudy sefardských Židů migrujících pod tlakem inkvizice po vyhnání ze Španělska roku 1492.

Rozsáhlý a celkem dobře dokumentovaný spor sester je jasným důkazem, jak odlišného charakteru byly. Těžko si představit utváření jejich osobností pod vlivem dvou silně náboženských dogmat. Brianda rozhodně neměla odvalu a prozíravost Gracii, včetně jejího upřímného sklonu k judaismu. I přes zradu a veřejnou nelibost na ni Gracia nezanevřela. Vždy dohlížela na její bezpečnost, i ze vzdálené Konstantinopole. Stejně tak skrytě vřelý vztah dokazují jména jejich dcer. Určení primárně Gracii ve správě firmy oběma bratry Mendes jasně dokazuje, že v ní viděli velký potenciál a měli důvěru v její rozhodnutí. Jak je poznat z četné finanční spolupráce s mnoha vládci říší, ale i ze soudních procesů proti její osobě, byla kvůli svému nesmírnému bohatství středem velkého zájmu. Proto ji panovníci i církve chtěli udržet na svém území, nebo následně zkonfiskovat její jmění.

Z využitých zdrojů vyplývá, že Gracia není v cizině a v židovské historii zapomenuta. Publikace, které jí jsou dedikovány, začaly vznikat až průzkumem archivů a díky výzkumům z 20. století a pokračují dodnes. V některých informacích jsou však zdroje nesouhlasné či neúplné z důvodu nejasných pramenů. Například ohledně rodokmene rodiny. Z tohoto důvodu byl využit převážně obsah, na kterém se autoři shodují. Je škoda, že v mnoha textech je ústředně zmiňován spíše Josef Nasi, přestože jeho vzorem a životním mentorem byla právě Gracia.

Během tvorby práce jsem zjistila, jak dalekosáhlý vliv tato neobyčejná žena měla. Majetkem a statusem vdovy získala individuální svobodu a hlas, který využila k ochraně své rodiny, ale i nespočtu dalších osob. Nátlak na vrchnost i nejvyšší představitele států, který prozíravě zužitkovala, je obdivuhodný.

Náboženská oddanost, sečtěllost, lidskost a prototyp moderní ženy jsou vlastnosti, kterými bych ji dnes definovala.



## Seznam literatury a elektronických zdrojů

ABRAMSON, Henry. *Who was Dona Gracia Nasi?* Lander College of Arts and Sciences [video, univerzitní přednáška]. NY, 16.12.2015, [cit. 13.3.2020]. Dostupné z: <https://henryabramson.com/2015/12/16/who-was-dona-gracia-nasi/>

ADELMAN, Howard Tzvi. The venetian identities of Beatrice and Brianda de Luna. *Nashim: A Journal of Jewish Women's Studies a Gender Issues* [online]. Indiana University Press, 2013, vol. 25. [cit. 25.03.2020]. ISSN 15655288. Dostupné z: [muse.jhu.edu/article/523976](http://muse.jhu.edu/article/523976)

AISENBERG, Lydia. Tiberias's tribute to Dona Gracia. *The Jerusalem Post* [online]. 24.08.2006, [cit. 01.04.2020]. Dostupné z: <https://www.jpost.com/Travel/Around-Israel/Tiberias-tribute-to-Dona-Gracia>

BELL, Dean Phillip. *Plague in Early Modern World: A Documentary History*. Taylor & Francis GROUP. New York: Routledge, 2019. ISBN 978-0-429-43205-7.

BIRNBAUM, Marianna D. Jews Patronage in Sixteenth-century Ferrara. *Mediterranean Studies* [online]. Penn State University Press, 1998, vol. 7. [cit. 25.03.2020]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/pdf/41166866>

BITTON, Yosef. Doña Gracia Mendes and a Jewish state in Tiberias (1558-1564). *eSefad.com* [online]. 19.06.2017, [cit. 05.05.2020]. Dostupné z: <https://esefarad.com/?p=78161>

BODIAN, Miriam. Doña Gracia Nasi. *Jewish women's archive* [online] 27.02.2009, [cit. 19.04.2020]. Dostupné z: <https://jwa.org/encyclopedia/article/nasi-dona-gracia>

BROOK, Andree Aelion. A Jewish woman leader of the Renaissance. *European Judaism: A Journal for the New Europe* [online]. 2000, vol. 33/1, [cit. 25.03.2020]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41431054>

BROOK, Andree Aelion. *The woman who defied kings, the life and times of Doña Gracia Nasi a Jewish leader during the Renaissance*. St. Paul, Minn: Paragon House, 2002. ISBN 1557788057.

CASTIGLIONE, Vittore. Ancona. *Jewish encyklopedia.com* [online]. Nedatováno, [cit. 02.04.2020]. Dostupné z: <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/1491-ancona>

COOPERMAN, Bernard Dov. *In Iberia and Beyond: Hispanic Jews Between Cultures*. Delaware: Newark: University of Delaware Press, 1998. ISBN 0-87413-601-6.

DAVID, Abraham. News Jewish sources on the History of the members of the Nasi-Mendes family in Italy and Constantinople. *Henoch: Historical and philological studies on Judaism* [online]. University of Turin, 1998, vol. 20/2, [cit. 2020-05-12]. ISSN 0393-6805. Dostupné z: <https://www.academia.edu/39111057/>

FEINBERG, Miriam P. - SHAPIRO, Miriam K. *Hear Her Voice: Twelve Jewish women Who Changed the World*. NY, Jerusalem: Pitspopany Press, 2006. ISBN 1-932687-78-5.

FORD, J. D. M. *Letters of John III. King of Portugal, 1521-1557*. Harvard University Press, 1931. ISBN 9780674283077.

GOTTHEIL, Richard. Antwerp. *Jewish encyklopedia.com* [online]. Nedatováno, [cit. 20.03.2020]. Dostupné z: <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/1626-antwerp>

GRIGULEVIČ, I. R. *Dějiny inkvizice*. Praha: Svoboda, 1973. ISBN neuvedeno.

CHALUPA, Jiří. *Dějiny Španělska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 9788074225253.

CHALUPA, Jiří. *Inkvizice: stručné dějiny hanebnosti*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2007. Karavela. ISBN 978-80-86493-22-0.

JACOBS, Joseph - ELBOGEN, Ismar a SELIGSOHN, Max. Ferrara. *Jewish encyklopedia.com* [online]. Nedatováno, [cit. 01.04.2020]. Dostupné z: <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/6090-ferrara#anchor2>

JACOPS, Joseph - KAYSERLING, Meyer. Marrano. *Jewish encyklopedia.com* [online]. Nedatováno, [cit. 01.04.2020]. Dostupné z: <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/10388-marano#>

LEONI, Aron di Leone - SALAMON, H. P. Mendes, Benveniste, de Luna, Micas, Nasci: The State of the Art (1532-1558). *The Jewish Quarterly Review*, [online]. 1998, vol. 88, [cit. 23.03.2020]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/pdf/1454662>

LEONI, Aron di Leone. *The Hebrew Portuguese Nations in Antwerp and London at the Time of Charles V and Henry VIII: New Documents and Interpretations*. New Jersey: KTAV Publishing House, 2005. ISBN 978-088128660.

LEVY, Avigdor. *Jews, Turks, Ottomans: a shared history, fifteenth through the twentieth century*. Syracuse, NY: Syracuse University Press, 2002. ISBN 0-8156-2941-9.

MARCUS, R. Jacob. *The Jew in the Medieval world, a source book, 315-1791*. Cincinnati: Hebrew Union College Press, 1999. ISBN 0-87820-217-x.

KAYSERLING, Meyer. Alvaro de Luna. *Jewish encyclopedia.com* [online]. Nedatováno, [cit. 24.03.2020]. Dostupné z: <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/1342-alvaro-de-luna>

QUESADA, Miguel Ángel Ladero. *Španělsko katolických králů*. Přeložil Jiří KASL. Brno: L. Marek. 2003. ISBN 80-86263-44-4.

RAVID, Benjamin. The Legal Status of the Jewish Merchants of Venice, 1541-1638. *The Journal of Economic History* [online]. Cambridge University Press, 1975, vol. 35/1, [cit. 29.03.2020]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2119173>

RODRIGUES, J. A. da Silva Tavim. Jews in the diaspora with " Sepharad " in the mirror: ruptures, relations, and forms of identity: a theme examined through three cases. *Jewish History* [online], Springer, 2001, vol. 25/2, [cit. 22.03.2020]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/41478225>

ROSE, Constance H. New Information on the Life of Joseph Nasi Duke of Naxos: The Venetian Phase. *The Jewish Quarterly Review* [online]. University of Pennsylvania Press, 1970, vol. 60/4, [cit. 14.04.2020]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/1453557>

ROTH, Cecil. *The House of Nasi: Dona Gracia*. NY: Greenwood Press, 1948. ISBN 0837123887.

ROTH, Cecil. The Marrano Press at Ferrara, 1552-1555. *The Modern Language Review* [online]. 1943, vol. 38/4, [cit. 12.04.2020]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3717544>

SAPERSTEIN, Marc. Martyrs, Merchants and Rabbis: Jewish Communal Conflict as Reflected in the Responsa on the Boycott of Ancona. *Jewish Social Studies* [online]. Indiana University Press, 1981, vol. 43/3, [cit. 29.04.2020]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/4467137>

SEGEV, Tom. Portrait of the Lady. *Haaretz* [online]. 15.10.2010, [cit. 02.05.2020]. Dostupné z: <https://www.haaretz.com/1.5125994>

SHAW, Stanford J. *The Jews of the Ottoman Empire and the Turkish Republic*. New York University Press, 1991. ISBN 0814779247.

STOW, Kenneth. The Papacy and the Jews: Catholic Reformation and Beyond. *Jewish History* [online]. 1992, vol. 6/1, [cit. 30.04.2020]. Springer. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/20101132>

TAUER, Felix. *Svět islámu: dějiny a kultura: nástin politického, sociálního, hospodářského a kulturního vývoje zemí, do nichž proniklo učení arabského proroka, od jeho vystoupení do konce první světové války*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-828-2.

WEINER, Rebecca. Judaism: Sephardim. *Jewish virtual library* [online]. Nedatováno, [cit. 01.04.2020]. Dostupné z: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/sephardim>

WEINER, Rebecca. Portugal virtual Jewish history tour. *Jewish virtual library* [online]. Nedatováno, [cit. 01.04.2020]. Dostupné z: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/portugal-virtual-jewish-history-tour>

## Přílohy

Obrázek 1 – Úvodní strana Ferrarské Bible

DR. JÖRN GÜNTHER. Biblia En lengua Española. 1553. [online]. [cit. 13.05.2020].  
Dostupné z: <https://guenther-rarebooks.com/artworks/9432/>

Obrázek 2 – Mince z Ferrary z roku 1558

Jewish-American Hall of fame. Anti-semic Bigotry as chronicled by historical medals.  
[online]. [cit. 13.05.2020]. Dostupné z: <http://www.amuseum.org/anti-semitism/page51.html>

Obrázek 3 – Izraelská poštovní známka z roku 1992

Israel Philately Federation. Series: Rachel Yanat Ben-zvi; Dona Gracia (Nasi). 1991-2.  
[online]. [cit. 13.05.2020]. Dostupné z:  
[http://israelphilately.org.il/en/catalog/series/544/RACHEL%20YANAIT%20BEN-ZVI%3b%20DONA%20GRACIA%20\(NASI\)](http://israelphilately.org.il/en/catalog/series/544/RACHEL%20YANAIT%20BEN-ZVI%3b%20DONA%20GRACIA%20(NASI))

Obrázek 4 – Státní mince k 500. výročí Doňi Gracie

The Holy Land Mint: Israel Coins a Medal Corp., 500th Anniversary of Dona Gracia,  
2010/5771. [online]. [cit. 13.05.2020]. Dostupné z:  
<https://en.israelmint.com/default/11911390.html>

## **Resumé**

This bachelor thesis is focused on the documentation of the life of Dona Gracia Nasi/Mendes and her close family circle in the context of world trade and resistance to the Spanish, Portuguese and papal inquisitions. It also describes the fate of Sephardic Jews migrating under the pressure of the Inquisition after their expulsion from Spain in 1492. The aim of my work was to outline the changing situation of Sephardic Jews in European countries in the 15th and 16th centuries and to highlight the significant interventions of Dona Gracie's interventions in their favor in places where she lived.